

Izpitna vprašanja za Uvod v pravo (dr. Alenka Kuhelj):

1. Pojem države in njene bistvene prvine

Z državo v **ožjem pomenu** označujemo organizacijo javne oblasti v posamezni družbi ne glede na stopnjo njene izoblikovanosti in način njenega uveljavljanja; s tem pojmom bi lahko označili vse organizacije javne oblasti v človeški zgodovini.

Pojem (definicija) države in sestavine:

1. **ozemlje** – omejen tridimenzionalen prostor (površina zemlje, zračni prostor ter podzemlje), katerem živijo prebivalci in kjer država uveljavlja svojo oblast. površina zemlje, zračni prostor ter podzemlje. Ker je ozemlje prostor, na katerem sme posamezna država izvrševati svojo oblast, morajo biti meje ozemlja karseda natančno določene.
 - a) **Kopno** posamezne države določajo naravne meje (gorske verige, vodni tokovi) ali pa umetne meje (obmejni kamni, železne mreže, zidovi, ...), ki so določene z mednarodnimi pogodbami ali mednarodnimi običaji.
 - b) Posebna pravila veljajo za urejanje meja na **vodnih površinah**, jezerih, rekah in morju. Obmorskim državam pripada obalno morje, ki zajema notranje morske vode, ter teritorialno morje, ki sega do roba notranjih voda do odprtega morja, ki je dostopno vsem državam. Čeprav sodi ta del morja pod suverenost obalne države, mora ta tujim ladjam dovoliti neškodljiv prehod (to je prehod ki ne moti reda, miru in varnosti obalne države) skozi njeno teritorialno morje. Zaradi raziskovanja morja in izkoriščanja njegovih bogastev širijo obalne države svojo oblast tudi na morsko dno in podzemlje v podmorskem prostoru zunaj teritorialnega morja, vendar le do razdalje 200 morskih milj.
 - c) **Zračni prostor** nad zemeljsko površino je načeloma neomejen, dejansko pa sega državna oblast do tiste višine, ko je zračni prostor še mogoče z modernimi tehničnimi sredstvi učinkovito nadzirati in varovati.
 - d) **Podzemlje** je načeloma neomejeno in sega do središča zemlje, v resnici pa sega državna oblast do tiste globine, do katere je mogoče seči pri izkoriščanju naravnih bogastev.

2. **prebivalstvo** (*državljeni* - ius soli=kraj rojstva, ius sanguinis= državljanstvo staršev; in *tujci*); evropsko državljanstvo!

Sestavljajo ljudje, ki so na ozemlju države trajno ali začasno podrejeni posamezni državni oblasti. S pravnega vidika sestavljajo preb. **državljeni in tujci**.

Državljanstvo je trajna vez posamezne osebe z državo in njenim pravnim redom. To vez lahko označimo kot posameznikov pravni položaj, sestavljen iz pravic in dolžnosti, ki jih država državljanu priznava.

Prevladujeta 2 kriterija za pridobitev državljanstva:

- kraj rojstva (ius soli);
- državljanstvo staršev ne glede na kraj rojstva (ius sanguinis);
- **naturalizacijo** – državljanstvo pridobi oseba, ki sicer ne izpolnjuje nobenega od kriterijev, toda dalj časa živi na ozemlju države in izpolnjuje še nekatere druge pogoje.

Vstop tujcev v državo ter njihove pravice in dolžnosti med bivanjem v državi urejajo človekove pravice in svoboščine ter skušajo doseči čim manjše razlikovanje med državljanji in tujci. Ker ostaja državljanstvo kljub

takim prizadevanjem še vedno izjemno pomemben pravno urejen posameznikov položaj, je razumljivo da so osebe brez državljanstva pogosto pravno nezavarovane

Pri opisovanju pravne vezi med preb. in državno oblastjo pa je pomembno tudi število preb., njihovo hitro naraščanje in upadanje, starostna in spolna sestava, razmerja med državljani in tujci, socialna razslojenost prebivalstva itn.

Za nastanek in delovanje države pa je še posebej odločilen narod. Kot opredelitev naroda, lahko kot njegove dovolj objektivne lastnosti navedemo raso, jezik, vero, kulturo, skupno preteklost, skupno zavest o obstoju in bistvenih lastnostih. Vsak razvit narod se želi uveljaviti kot poseben politični subjekt, ki je sposoben samostojno urediti svoje družbeno in politično življenje in tako uresničiti svoje najpomembnejše interese. Okvir, v katerem je mogoče uresničiti temeljne cilje naroda, pa je vsaj v moderni dobi država.

3. organizacija prisiljujoče javne oblasti, suverenost države- *notranja in zunanja suverenost države (Slovenija- prenos dela suvernosti na EU!); mednarodne organizacije, sodišča!*

Organizirana oblast je tista prvina v opredeljevanju države, ki s svojimi bistvenimi značilnostmi omogoča jasno razlikovanje države od katerekoli druge oblike družbene organiziranosti. Država je najmočnejša družbena organizacija, ki monopolno (izključujoče) razpolaga s sredstvi za fizično (telesno) prisiljevanje, oblikuje normativni red ki je zato prisilni red, ki zagotavlja vsaj relativno družbeno urejenost ter mir in varnost, na svojem ozemlju je **država najvišja, najmočnejša, izvirna in neodvisna organizacija – suverena**.

- **notranja suverenost** – drž. org. kot najmočnejša družbena org. na svojem ozemlju nemoteno izvaja oblast nad svojim prebivalstvom, samostojno določa svojo zgradbo, vrsto državnih organov, njihove pristojnosti in postavlja obvezna pravila za ravnanje ljudi, ki so ji podrejeni. Samo njej je dovoljeno da na organiziran in predvidljiv način poseže v družbena nasprotja, usmerja družbo k določenim politično postavljenim ciljem, ne dopusti nobeni drugi org. in ne spontanim družb. gibanjem, da bi postali njena neobvladljiva konkurenca. Ta suverenost je povezana z monopolom države nad sredstvi za telesno prisiljevanje, saj bi brez tega monopola ne mogla delovati kot suverena, se pravi najmočnejša sila v družbi in dosegati spoštovanje svojih zapovedi. Vsaj za demokratično državo mora obveljati zahteva, da se mora država samoomejevati, se pravi s pravom določiti meje, ki jih pri izvajanju svoje oblasti ne sme prestopiti. Te meje pa so načrtane s pravno priznanimi človekovimi svoboščinami in pravicami.
- **zunanja suverenost** – zagotavlja državi neodvisnost v razmerju do drugih držav oz. do mednarodne skupnosti, neodvisnost – to pomeni da ji ne more nihče vsiljevati obveznosti na katere sama ne pristane, kar pa ne pomeni, da se država sama ne more odreči delu svoje zunanje suverenosti in njeno izvrševanje prenesti na mednarodno ali naddržavno org. Ta suverenost pa je odvisna od različnih dejavnikov (ekonomski, političnih in vojaških), ki določajo večjo ali manjšo mero odvisnosti posamezne države do drugih, zlasti najvplivnejših držav v sodobnem svetu.

Kdo lahko nadzira državo pri njenem notranjem samoomejevanju??

- Načeloma velja, da ni dovoljeno tuje vmešavanje v notranje zadeve posamezne države, toda obenem se je uveljavilo načelo, da je mednarodna skupnost zaradi univerzalnosti človekovih pravic in svoboščin odgovorna za njihovo uveljavljanje v posamezni državi. Vmešavanje naj bi postalo dopustno vselej, ko posamezna država očitno krši dosežene civilizacijske standarde na področju človekovih pravic. Pristajanje na tako vmešavanje pomeni zmanjšanje notranje državne suverenosti in možnost privedbe do uvedbe mednarodnih sankcij (gospodarske in politične ali tudi vojaške).
- Za prostovoljno omejevanje suverenosti na področju človekovih pravic pa gre tedaj kadar država izrecno pristaja na mednarodni nadzor na spoštovanjem temeljnih človekovih pravic in svoboščin ter priznava

pristojnost naddržavnih organov (Evropsko sodišče za človekove pravice v okviru Sveta Evrope) za odločanje o morebitnih kršitvah pravic, ki jih zagrešijo njeni državni organi.

- Na slabljenje drž. suverenosti pa vpliva tudi globalizacija – transnacionalne gospodarske in finančne org. zmanjšujejo pomen države v mednarodnih odnosih.

2. Povezava med državo in pravom

Država je najpomembnejši oblikovalec prava, njeni organi ustvarjajo najpomembnejše splošne pravne akte (vire prava) in tudi posamične pravne akte (pravne in sodne odločbe).

Država s prisilnimi sredstvi zagotavlja učinkovitost prava. Učinkovitost prava ne temelji le na prisili a brez nje bi bilo pravo razorožen normativni red, izginila bi njegova prednost v primeru z drugimi družbenimi normativnimi sistemi.

Kot že povedano je država pravna organizacija in ta pravnost je bistvena značilnost. Pravna pravila določajo njihovo sestavo (državnih organov), način njihovega odločanja ter njihove medsebojne odnose.

Pravo določa značilnosti države kot pravnega subjekta v mejah državnega ozemlja in tudi v mednarodnih odnosih.

Cilje, ki jih država lahko doseže s pravom, bo mogoče doseči zgolj tedaj, če se pri oblikovanju teh ciljev in pri njihovem udejanjanju država podredi značilnostim pravnega urejanja.

3. Pravna in socialna država-opredelite pojma in ju povežite s pojmom sodobne države

Pravna država je kriterij za ocenjevanje legitimnosti državne oblasti. Prvine pravne države:

- varovanje človekovih pravic in svoboščin
- uresničitev načela delitve oblasti
- zakoni morajo imeti nekatere bistvene lastnosti ki zagotavljajo pravno varnost
- zakonodajna oblast mora biti podvržena ustavno-sodnemu nadzoru
- izvršilna in sodna oblast morata biti podrejeni zakonu
- sodni oblasti, ki mora opravljati nadzor tudi nad odločitvami upravne oblasti mora biti zagotovljena neodvisnost

Socialna država – država je zaradi zagotavljanja vsaj relativnega družbenega miru bila prisiljena prevzeti novo vlogo, vlogo državnega poseganja v prej nedotakljiva področja družbenega življenja. Z zaščitno zakonodajo je morala poseči v razmerja med delom in kapitalom, zavarovati šibkejšo stran v tem razmerju in obenem zagotoviti vrsto socialno ekonomskih ter kulturnih prosvetnih pravic.

Razmejitev med zasebnim in javnim področjem se podira. Kjer zasebna pobuda ne daje ustreznih učinkov, mora poseči država, bodisi z vzpodbujanjem gospodarskega razvoja bodisi s prevzemanjem nekaterih gospodarskih dejavnosti v okrilje države, ki naj zagotovijo ustrezno raven javne blaginje. Zasebna lastnina ostaja, toda država jo vse bolj nadzira.

Socialna država mora biti torej še vedno pravna država, v kateri so poseganja države jasno določena z ustavno priznanimi socialno ekonomskimi pravicami, ki onemogočajo ali vsaj pomembno zmanjšujejo samovoljno odločanje upravnih organov pri dodeljevanju socialnih dobrin in storitev državljanom.

4. Kako je zgrajena državna organizacija?

Državnim organom oz. organizacijskim enotam so zaupane posamezne državne funkcije. Vsakemu organu morajo določiti njegovo pristojnost, in sicer ali stvarno ali krajevno. Stvarna pristojnost pomeni vsebinsko opredelitev zadev o katerih sme in mora odločati posamezni državni organ. Krajevna pristojnost določa območje na katerem državni organ uresničuje svojo stvarno pristojnost.

Državne organe delimo na več načinov (ob upoštevanju sestave, odločanja, pristojnosti, oblikovanja):

- **glede na število oseb** delimo na večosebne in enoosebne. Enoosebni je npr. predsednik, večosebni pa parlament ali vlada, sodni senat,.. Večosebni veljavno sklepa če je na seji navzoča večina ljudi, ki tak organ sestavljajo (sklepčnost organa). Odločitev pa sprejema z večino glasov navzočih ali po kakšnih drugih določah (2/3 večina)
- **po načinu kako pridejo ljudje na položaje v drž.org.** delimo na dedne (monarh, kralj, knez,..), voljene – demokratične (predsednik, parlament), imenovane – postavljene – birokratične (šef predsednikovega kabineta, veleposlanik) ter vsiljene – avtokratične (diktatorji, samodržci).
- **Upoštevaloč dejavnost (funkcijo) državnih organov** delimo na zakonodajne, upravne in sodne organe. Najpomembnejši in najvišji v posamezni državi je zakonodajni organ, ki je demokratično izvoljeno telo in sprejema najpomembnejše pravne akte. Upravni organi skrbijo za udejanjanje zakonodajalčeve volje tako da sprejemajo podrobnejše predpise za izvrševanje zakonov (podzakonski akti) ali da neposredno uporabljajo zakone in druge predpise v vsakdanjem življenju. Delovanje sodišč je namenjeno predvsem odločanju v tistih primerih, kjer prihaja do hujših kršitev pravnih pravil ali do premoženjskih in osebnih sporov med ljudmi v pravno urejenih razmerjih.
- **Delimo jih na oborožene in civilne** s tem da pod oborožene organe spadata vojska in policija (vojska skrbi za zunanjo varnost države – za nedotakljivost državnih meja, policija pa skrbi za red in varnost v državi). Vsi drugi organi so neoboroženi, civilni (parlament, državni zbor).
- **Delitev organov v politične in strokovne organe** - politični organi so tisti ki sprejemajo temeljne državne odločitve (organ in vlada – zakonodajna organa); za udejanjanje političnih odločitev pa skrbijo strokovno usposobljeni organi, ki morajo biti podrejeni političnim organom.
- Kljub svoji razvejanosti pa morajo državni organi tvoriti enotno in notranje usklajeno organizacijo saj je le tako mogoče učinkovito opravljanje državnih funkcij. Jasno morajo biti določeni odnosi nadrejenosti in podrejenosti med organi.

5. Razvrstite države po obliki vladavine

Obliko vladavine določamo glede na to kako je organiziran državi poglavar in kako so urejene njegove pristojnosti ter odgovornosti.

Monarhija

Beseda monarhija pomeni samovlada, vladavina enega. Za monarha je značilno da pride na oblast praviloma na podlagi dedovanja je dosmrtni vladar.

Razlikujemo več vrst monarhij: absolutna, ustavna in parlamentarna.

- 1) O absolutni (neomejeni) monarhiji govorimo tedaj, kadar je monarh suveren, se pravi najvišji in najmočnejši državni organ. V svoji osebi združuje vse najpomembnejše državne funkcije, njegova oseba je nedotakljiva in on za svoja dejanja nobenemu ne odgovarja.
- 2) O ustavni monarhiji govorimo tedaj ko je monarhova oblast omejena z ustavo in si zakonodajno oblast deli s parlamentom. V celoti mu pripada le izvršilna oblast.
- 3) O parlamentarni monarhiji pa govorimo tedaj ko monarh v celoti izgubi zakonodajno funkcijo, saj je prešla na parlament. Upravno funkcijo opravlja vlada, ki je za svoje delo odgovorna parlamentu. Monarhu pripadajo praviloma le še predstavniške (protokolarne) funkcije. Odgovornost za njegova dejanja mora vselej prevzeti vlada oz. posamezni minister.

Republika

O republiki govorimo tedaj, kadar je poglavar države voljeni predsednik, ki ga za določeno dobo izvolijo bodisi državljani neposredno ali pa ga izvoli zakonodajno telo. Povsod predsedniku, tako v sodobnem monarhu, pripada

pravica predstavljati državo doma in v drugih državah ter mednarodnih organizacijah. Na različne načine sodeluje tudi z zakonodajno oblastjo ter opravlja različno obsežne izvršilne pristojnosti. Predsednik pravno odgovarja le v primerih ko gre za hude kršitve ustave in zakonov. O njegovi odgovornosti ne odločajo redna sodišča, temveč bodisi zakonodajno telo ali ustavno sodišče.

Republike delimo na parlamentarne in predsedniške. V parlamentarni republiki praviloma voli predsednika parlament, v predsedniških pa državljani neposredno, zato je njegov položaj močnejši.

Ponekod skušajo uveljaviti mešani sistem, ki prevzema prvine predsedniške in parlamentarne republike. (v Franciji volijo predsednika neposredno in odločilno vpliva na delovanje vlade, čeprav je vlada še vedno podrejena parlamentu).

6. Razvrstite države po obliki političnega sistema

Obliko političnega sistema v posamezni državi določamo po razmerjih med državno oblastjo in njenim prebivalstvom. Pri tem so odločilna vprašanja: kako lahko državljani vplivajo na oblikovanje najpomembnejših državnih organov in na njihovo odločanje in kako so zavarovane temeljne človekove pravice in svoboščine. Države delimo na demokratične in avtokratične.

Demokracija

O njej govorimo tedaj, kadar lahko večina prebivalstva v večji ali manjši meri sodeluje pri oblikovanju državne org. in vpliva na njeno delovanje in ko so vsaj povprečno varovane temeljne človekove pravice in svoboščine. Oblast ne sme pripadati posamezniku ali ozki skupini ljudi, temveč vsem ljudem – ljudje so torej suvereni nosilci oblasti.

Za sodobno demokracijo pa je zlasti pomemben razvoj **liberalizma**. Njegovo temeljno sporočilo je da mora biti oblast omejena in ne sme posegati v človekovo osebno, družinsko in poslovno življenje. Vsak posameznik mora biti svoboden, pripadajo pa mu nekatere po naravi dane in zato neodtujljive pravice. To so **pravica do življenja, do osebne svobode, do enakosti ter do zasebne lastnine**. Vlogo države pa naj bi bila predvsem v tem da zagotavlja družbeni mir in red ter ustrezno varuje človekove prirojene pravice.

Bistvene značilnosti sodobne demokracije so:

- 1) Državljan mora biti zavarovan pred državno oblastjo (pred njenimi zlorabami)
- 2) Državne ustanove morajo biti oblikovane po meri ljudi in v skladu z njihovimi željami in potrebami
- 3) Suverenost pripada ljudstvu, v njegovem imenu pa jo lahko izvršujejo izvoljeni predstavniki (volitve morajo biti splošne, tajne, enotne in poštene)
- 4) Državna oblast mora biti deljena in uravnotežena
- 5) Ustava mora jamčiti temeljne človekove pravice in svoboščine in tako jasno določiti meje ki jih demokratična oblast nikoli ne sme prestopiti.

Tako pojmovana demokracija temelji na priznavanju privatne lastnine, tržnega gospodarstva in svobodnega podjetništva. **Sodobna demokratična država mora biti socialna država**, se pravi država, ki dejavno posega v družbeno življenje in s svojimi ukrepi zagotavlja nujno potrebno socialno varnost vsem državljanom.

Demokracija je lahko **posredna ali neposredna**. O **neposredni** govorimo tedaj kadar o pomembnih družbenih odločitvah ljudje odločajo neposredno (referendum). **Posredna** pa je bolj prevladujoča v kateri državljan

prepustijo odločanje svojim izvoljenim predstavnikom. Ključnega pomena so zato politične pravice, ki državljanom omogočajo da res svobodno izberejo svoje predstavnike, da se za uveljavljanje svojih pravic in interesov svobodno združujejo ter da svobodno izražajo svoja mnenja in torej tudi ocenjujejo oblast oz. njene vsakokratne odločitve.

V demokratični državi bi smeli državni organi sprejemati le take odločitve o katerih je doseženo splošno družbeno soglasje. To pa je zaradi razlik med človekovimi željami interesi cilji težko doseči. Obveljati je moralo večinsko načelo. Tako tudi predstavniško telo sprejema odločitve po večinskem načelu pri čemer bodo njegove odločitve toliko bolj dosegle vsaj poprečno družbeno soglasje, kolikor bolj je zakonodajalec pripravljen upoštevati vsakokratne družbene razmere in kolikor pride res do demokratičnega soočenja in usklajevanja različnih interesov.

Za delovanje sodobne demokratične predstavniške (posredna) demokracije so izrednega pomena politične stranke v katere se vključujejo ljudje s sorodnimi interesi in pogledi na urejanje skupnega družbenega življenja. Veljati mora temeljna zapoved, da je dopustno uresničevati strankarske cilje le po mirni poti ter ob spoštovanju človekovih pravic in svoboščin. Stranka ki ima največ podpore bo odločilno vplivala na sprejemanje odločitev v samem predstavniškem telesu, odločijo vpliv bo imela tudi na sestavo vlade in na njeno delovanje.

Za kakovost političnega sistema pa je ob odločilni vlogi strank seveda pomembno tudi to, da so stranke same demokratično organizirane, da imajo kakovostne in uresničljive programe ter da v resnici izražajo interese svojih članov in vseh tistih, ki so glasovali za njihove kandidate.

Temeljni preizkusni kamen sleherne demokratično urejene družbe pa ostajajo človekove pravice in svoboščine, kajti njihovo omejevanje in neuresničevanje neizbežno vodi v avtokratični politični sistem.

Avtokracija

To je nasprotje demokraciji. Avtoritarna država je nasilna, samovoljna, neomejena, vseobsegajoča – totalitarna.

Avtoritarna država izhaja iz zahteve da se je posameznik dolžan predvsem podrežati državi, da je nima pravice nadzirati ali kritično presojati njenega delovanja. Za vladanje je sposobna le izbrana manjšina ali celo posameznik.

Tudi v ustavah avtoritarnih državi najdemo temeljne človekove pravice in svoboščine le da imajo nekatere omejitve ki omogočajo podrežanje posameznika oblastniškemu nasilju in mu dopuščajo njihovo uresničevanje le v zelo omejenih okvirih. Skrajni totalitarizem pa je zajel in nadziral vsa področja človekovega življenja in udejstvovanja, ob preziranju vseh bistvenih prvin pravne države.

Za sodobno totalitarno državo je značilno da politične pravice izniči ali vsaj bistveno omeji. Totalitarna država dopušča obstoj le ene politične stranke, ta pa obvladuje državni aparat ter z njegovo pomočjo drži v pokorščini celotno družbo. Vsiljuje ji eno samo razvojno pot, en sam vrednostni sistem, vmešava se v celotno družbeno dogajanje in mu postavlja stroge omejitve. Z grožnjami in tudi z uporabo nasilnih sredstev preprečuje vsako upiranje vodilni stranki in državi ter vsak kritični odnos do dogajanja v družbi in do ravnanja državno – strankarske oblasti.

Politične pravice se praviloma spremenjene v vsebinsko prazne obrede, ki naj ustvarjajo vtis, da uživajo vladajoča stranka, njen vodja in državna oblast široko podporo prebivalstva.

Socialistična država

Na podlagi utemeljenih kritik slabosti in omejenosti meščanske demokracije se je oblikovala zamisel o drugačnem tipu države – **socialistična država**. Ta naj bi odprla nova obzorja svobode in s tem širše možnosti za udejanjanje

demokracije ter v oddaljeni prihodnosti odpravo državne oblasti sploh ter s tem dejansko svobodo in enakost ljudi. (Sovjetska zveza, Kuba, Kitajska)

KOMUNISTIČNA PARTIJA kot edina politična stranka si je prilastila vlogo edine sile v družbi, ki je sposobna voditi družbo in jo popeljati v prihodnost popolne svobode in enakosti. Bolj ali manj nasilno je preprečevala vsako politično organiziranje, ki ni bilo strogo podrejeno partiji. Človekove pravice so bile pravno zlasti pa dejansko močno omejene. Državljeni so se smeli nanje sklicevati le tedaj če niso ogrožali izključujočega položaja partije in ne vzbujali dvomov v pravilnost njenih odločitev. Zamrla je ustvarjalnost in podjetnost ljudi zato so te države doživljale vsestransko nazadovanje.

7. Razvrstite države po obliki državne oblasti

Obliko državne oblasti določamo po značilnostih razmerij ki se med navedenimi organi razvijejo v posamezni državi. Ta razmerja obvladujejo in usmerjajo ustaljene zamisli o tem kakšen naj bo odnos med posameznimi vejami (funkcijami) oblasti. Te zamisli označujemo kot načelo deljene in načelo enotne oblasti.

DELJENA OBLAST (John Lock & Montesque)

Temeljna zahteva ki izhaja iz tega načela je da morata biti zakonodajna in upravna oblast organizacijsko ločeni, med seboj uravnoteženi ter sposobni nadzirati druga drugo. Le tako je mogoče preprečiti da bi prihajalo do zlorab oblasti in s tem do nedovoljenega posega države v temeljne človekove pravice in svoboščine.

V moderni dobi sta se izoblikovali dve osnovni obliki državne oblasti: pralamentarna & predsedniška.

Parlamentarna oblika: pomeni poskus uresničevanja zahteve po deljeni oblasti. Najprej se je razvila v Angliji, pozneje pa tudi na evropskem kontinentu in na drugih celinah, saj velja danes za najbolj razširjeno obliko oblasti. Kot splošno značilnost te oblike oblasti označimo odnos med parlamentom (zakonodajnim telesom) in vlado (izvršilno-upravni organ). Vlada je odvisna od zaupanja parlamenta. Mandat (pooblastilo) za sestavo vlade podeli šef države vodji stranke, ki ima večino glasov v parlamentu. Vlado ki jo sestavi mandatar, mora potrditi parlament. Ta tudi pozneje nenehno nadzira delo vlade ter ji lahko če z njenim delom ni zadovoljen, izglasuje nezaupnico kar pomeni da mora vlada odstopiti. Vladi je tudi priznana pravica da vpliva na parlament in sicer zaradi tega ker je vlada najpomembnejši predlagatelj novih zakonov.

Sodstvo je tretja veja oblasti, ki ji ne glede na konkretno urejenost v posamezni parlamentarni državi priznana neodvisnost od drugih dveh vej oblasti saj se nobena ne sme vmešavati v konkretno odločanje sodišč. Sodišča pa so pri svojem delu strogo vezana na ustavo in zakone.

Predsedniška oblika: nastala je najprej v ZDA in sicer z ustavno ureditvijo ki sega v leto 1787. Za njo je značilna poudarjena neodvisnost vseh treh vej oblasti ter obenem izrazita vloga predsednika države. Predsednik ki ga volijo volivci neposredno je dejanski šef izvršilne oblasti, hkrati pa mu pripadajo vse tiste funkcije ki so sicer značilne za vsakega poglavarja države.

Predsednik in kongres (zakonodajno telo) sta načeloma drug do drugega neodvisna zato kongres ne more odpoklicati predsednika, predsednik pa ne razpustiti kongresa. Seveda pa kljub tej neodvisnosti pomembno vplivata drug na drugega. Predsednik s svojimi poslanicami daje neke vrste zakonodajne pobude, z odloženim vetom pa lahko prepreči da bi v kongresu sprejeti zakon začel veljati. A če o takem zakonu kongres ponovno odloča in doseže zakon 2/3 večino, začne veljati kljub predsednikovem vetu. Kongres pa predsednika zavezuje s sprejetimi zakoni in s proračunom.

Predsednikova moč pa je vselej odvisna tudi od tega kako močno večino je v kongresu dobila tista stranka ki ji predsednik pripada in od drugih okoliščin ki v vsaki državi vplivajo na dejansko izvrševanje vseh vej oblasti.

ENOTNA OBLAST (Rousseau & Marx)

Njegov utemeljitelj je francoski mislec J.J. Rousseau. V svojem znamenitem delu Družbena pogodba je v skladu z naukom o ljudski suverenosti osredotočil vso oblast v zakonodajnem telesu in mu zato v celoti podredil upravno oblast. Za enotno oblast pa se je zavzemal tudi Marx in utemeljeval zamisel o skupščinskem sistemu. Skupščina kot zakonodajni organ osrednji in najvišji organ oblasti iz katere izhajajo vse druge veje oblasti in so ji tudi dosledno podrejene.

Središčni položaj pripada zakonodajnemu telesu, izvršilni organ (direktorji, zvezni svet) je zgolj izvrševalec zakonodajalčevih odločitev brez lastne samostojnosti, zato med zakonodajnim telesom in izvršilno oblastjo ne more priti do spora, ki bi privedel do izglasovanja nezaupnice izvršilni oblasti oz. do razpustitve zakonodajnega telesa.

8. Razvrstite države po obliki državne ureditve

Oblika državne ureditve nam pove ali je država enotna (unitarna) ali sestavljena (konfederacija & federacija) in ali so razmerja med centralnimi (osrednjimi) in lokalnimi (krajevnimi) organi urejena centralistično ali decentralistično.

Unitarna država: obstaja samo en sam center državne oblasti z enotno organizacijo oblasti in enotnim pranim redom za celotno državno ozemlje. Ker pa vseh pristojnosti ne morejo opravljati centralni organi, so tudi enotni državi nujno potrebni lokalni organi. Odnosi med njimi pa so lahko oblikovani po načelu centralizacije ali načelu decentralizacije.

Centralizirana država: krajevni organi so popolnoma odvisni od srednjih. Le ti jih postavljajo, natančno določajo njihove pristojnosti in jim odmerjajo finančna sredstva ter jih strogo nadzirajo pri njihovem odločanju, tako v pogledu zakonitosti kakor tudi glede na primernost.

Decentralizirana država: ko osrednja oblast prenese izvrševanje nekaterih pristojnosti na razmeroma samostojne teritorialne enote (skupnosti), osrednja oblast pa opravlja le nadzor zakonitosti. Na evropski celini označujemo to obliko decentralizacije s pojmom lokalna samouprava.

Zanjo je značilno da volijo najvišji organ lokalne skupnosti prebivalci neposredno in da so lokalni skupnosti zaupane pomembne naloge, ki jih ta samostojno opravlja v korist svojega prebivalstva. Kot najznačilnejši primer lokalne samouprave lahko navedemo občino.

Ker pomeni razvita lokalna samouprava večje možnosti za neposredno sodelovanje državljanov pri upravljanju javnih zadev, je ta postala v sodobnem svetu pomembna prvina vsakega demokratičnega političnega sistema.

Sestavljena država

Najbolj značilna primera sestavljene države sta konfederacija in federacija.

Konfederacija: nastane na podlagi meddržavne pogodbe s katero dve ali več držav ustanovi nekatere skupne organe, vendar se s tem ne odrečejo svoji suverenosti. Odločitve konfederalnih organov postanejo za države – članice zavezujoče šele potem ko te nanje pristanejo. Konfederacija tako pravzaprav ni država v običajnem pomenu besede, prej bolj ali manj trajna oblika organiziranega sodelovanja, ki praviloma omogoča prehod v trdnejše povezovanje v ustanovitev federacije (enotne države).

Konfederacija je le še redka državna oblika, najdemo jo le še v Commonwealthu (povezuje države ki so nekdanj tvorile britanski imperij), v Skupnosti neodvisnih držav (povezuje države nekdanje SZ, nekateri pa pravijo da je tudi EU po malem konfederacija).

Federacija: pomeni veliko trdnejšo povezanost med zvezno državo in njenimi deli. Temeljni pravni akt na katerem temelji federacija je zvezna ustava, ki ureja pristojnosti zvezne države in delov, ki jo sestavljajo. Suverenost praviloma pripada le zvezni državi, njeni sestavni deli pa uživajo večjo ali manjšo samostojnost.

Regionalna (pokrajinska) država: to je vmesna stopnja med enotno in federalno urejeno državo. Pokrajinam je samostojnost zagotovljena z ustavo in se kaže v lastni zakonodajni pristojnosti pokrajin, opredeljeni z ustavo ter samostojni zgradbi zakonodajne in tudi izvršilne oblasti.

9. Katere so značilnosti modernega prava

Moderno pravo :

- poudarjanje racionalnih prvin v človekovem bivanju,
- utemeljevanje posameznikove svobode, njegovih naravnih pravic,
- liberalna in pravna država kot varuh človekove svobode ob ločitvi civilne družbe od države (izpeljana tudi sekularnost).

Sekularna ali laična država – cerkev je ločena od države (npr. Turčija).

Za moderno pravo so značilne naslednje pravne vrednote: pravna varnost, predvidljivost pravnih ravnanj, enakost pred zakonom,...

Oporo in zgled je našlo v rimskem pravu, vsaj v tistem njegovem delu, ki je nastajal kot ustrezna normativna zgradba razmeroma razvitega tržnega gospodarstva.

Moderno pravo je po vsebini izraz spremenjenih družbenoekonomskih in političnih razmer. Idejno podlago za njegovo izoblikovanje je ponudilo razsvetljenstvo, s poudarjanjem racionalnih prvin v človekovem bivanju, utemeljevanjem posameznikove svobode in njegovih naravnih pravic ter z zasnovo liberalne in pravne države kot varuha človekove svobode ob vzpostavljanju jasnega razlikovanja med civilno družbo in državo. Temeljna značilnost modernega prava je tudi njegova **sekularnost** (ločitev države in cerkve), saj se moderno pravo oblikuje samostojno brez neposrednega podrejanja religiji, s čimer se poudajeno oddaljuje od tradicionalnih pravnih sistemov.

Moderno pravo je moralo razviti nekatere notranje posebnosti oz lastnosti, ki so mu omogočale doseganje funkcionalnega sozvočja z njegovim družbenim temeljem. Take lastnosti, ki se v svoji izraziti obliki razvijajo šele v modernem pravu, so vsaj **splošnost, abstraktnost, formalizem in sistematičnost**.

10. Opredelite pojem splošnosti, abstraktnosti, formalizma in sistematičnosti

1) SPLOŠNOST

Se dosega z oblikovanjem pravnih norm, ki se ne obračajo na individualno določeno osebo, ampak na nedoločeno število oseb, opredeljeno s splošnimi oznakami (npr. vsi gasilci, vsi udeleženci v prometu, ...).

Splošnost= element moderne (normativne) zakonodajne tehnike – v fevdalizmu tega ni bilo, zato pravimo, da je to kvaliteta modernega prava (vse postavi v enak položaj).

Pomeni razosebljanje subjekta, zanemarjanje njegovih družbenih in psihičnih posebnosti, ki bi terjale vsakokratno individualno, subjektu prilagojeno določanje ravnanja. Omogoča tako določitev subjektov, na katere se norma obrača, da je mogoče ob konkretni uporabi pravne norme najti kvalifikacijske elemente za katerikoli subjekt, ki se znajde v normativno vezanem položaju. Splošnost se kaže kot nevtralno merilo, ki brez težav obide specifične lastnosti posameznega subjekta in se zadovolji zgolj z ugotavljanjem tistega znaka, ki ga je zajela splošna oznaka subjekta.

Splošnost naj bi vodila k pomembnima vrednotama, ki ju mora pravo doseči, to sta: **nepristranost** in

enakost.

Nepriustranost

Po dveh plateh:

- pravna norma ni in ne sme biti normativno izoblikovana **volja posameznika**, temveč rezultat kolektivnega odločanja, ki mu je podlaga splošna volja, kot se izoblikuje v družbeni skupnosti
- **neosebnost**, ki se dosega s splošnim določanjem pravnih subjektov (skupne, tipske značilnosti posameznikov)

Ustvarjalec pravne norme zmore biti nepristranski samo tedaj, če nima v mislih posameznikov z vsemi njihovimi posebnostmi, ki se oblikujejo v raznolikem družbenem okolju, temveč se meni zgolj za njihove skupne, tipske, splošne značilnosti.

Enakost

Norma se dviga nad individualne posebnosti posameznikov- s tem dosežena enakost, kot poglavitna vrednota pravnega reda.

Z enakostjo se:

- V družbi ki sprejema enakost kot osrednjo vrednoto pravnega reda, je treba dati prednost splošni normi, saj je samo z njo mogoče uresničiti **pravno enakost in se tako izogibamo samovolji**.
- **ima psihološki pomen** - prepričanje ljudi, da jih zavezuje norma vse v enaki meri, večja verjetnost prostovoljnega prilagajanja pravni normi z njo pa tudi učinkovitost pravnega reda sploh. Pravna enakost ne pomeni v bistvu nič drugega kot to da je treba enako obravnavati subjekte, ki spadajo v isto kategorijo.

Pravna enakost pomeni, da je treba enako obravnavati subjekte, ki spadajo v isto kategorijo.

Enakosti pred zakonom pa si ni mogoče razložiti zgolj z moralnimi zahtevami moderne družbe temveč v prvi vrsti z razvojem modernih ekonomskih odnosov, ki so terjali odpravo utesnjujočih osebnih vezi ter nejasnih odnosov med lastnino in oblastjo.

2) **ABSTRAKTNOST** storitev kaznivega dejanja: huda telesna poškodba

konkretnost – s steklenico je A udaril B po glavi, kjer je bila posledica pretres možganov in rana na glavi.

Je lastnost pravne norme, da se s pomočjo simbolov in konceptov dvigne nad konkretnost in ustvari model ravnanja. Abstraktnost pravne norme naj bi vodila k uresničevanju :

- predvidljivosti
- zanesljivosti
- pravne varnosti.

Pravo se zaradi svoje abstraktnosti dvigne nad konkretnost, predvidi z njo možnost bodočega ter tako usmerja človekovo dejavnost k uresničevanju zamisli. Z njim si je človek ustvaril poseben način vrednotenja lastnega ravnanja in obnašanja.

Abstraktnost pri nastajanju prava in pri uporabi: dejstva- norme- dejstva

Z abstraktnostjo se srečamo pri nastajanju prava, pri ustvarjanju splošnih in abstraktnih pravnih norm tudi pri njihovem uporabljanju. Gre za znan proces prehajanja od konkretnega k abstraktnemu in od abstraktnega k konkretnemu, oz za probleme, ki nastajajo na poti dejstva – norme – dejstva.

Abstraktnost pravne norme je brez dvoma tisti element v pravu, ki je terjal izoblikovanje pravne logike ter njeno nenehno razvijanje in izpopolnjevanje. Pri tem ne gre zgolj za dedukcijo iz abstraktnih norm, temveč za ves splet tistih miselnih opravil, ki so naložena pravniku pri ustvarjanju, razlaganju in uporabljanju prava ter opravičujejo označevanje teh pravnikovih logičnih operacij z imenom pravna logika.

Ves zapleten splet problemov, ki nastajajo pri razlaganju prava je neposredno utemeljen v abstraktnosti prava oz v nenehnem soočenju abstraktnega in konkretnega v življenju prava.

3) FORMALIZEM – oblika zapisanega prava

Pravni formalizem je **logična posledica splošnosti in abstraktnosti**. Postavlja zahtevo, da je treba pri oblikovanju in udejanjanju prava spoštovati nekatere oblikovne zahteve, ki lahko bistveno prispevajo h kakovosti pravnega urejanja. Ni nujna sestavina, npr. lastnoročna pogodba, oporoka, ni nujno da ima naslov pomembna je vsebina in je tista, ki prevlada nad obliko, formo.

SILOGIZEM:

zgornja premisa= splošno, abstraktno pr. pravilo – kdor koga poškoduje;

spodnja premisa= ugotovitev, da ima primer lastnosti, ki jih terja zgornja premisa (AB je poškodoval CD) – pravni silogizem je najjasnejša podoba pravnega formalizma ter trden dokaz za pravnikovo racionalnost, ta temelji na pravilih deduktivne logike, kot najvišje stopnje formalne logike.

Formalizem odlikuje njegova logičnost- prehajanje od abstraktnega h konkretnemu in obratno splošnega k individualnemu ter s svojim doslednim odklanjanjem vseh tistih posebnosti posamičnega primera, ki se sooča s splošno in abstraktno pravno normo, ki jih je le ta ob svojem nastanku zavestno zanemarila, si ni mogoče zamisliti, po kakšni poti bi teklo uresničevanje pravne zanesljivosti, pravne varnosti, pravne enakosti, in navsezadnje tudi pravičnosti ne, vsaj tiste ne, ki je izenačena z legalnostjo.

Pravni formalizem utrjuje pravnikovo prepričanje, da je pravo specifična družbena tehnika s svojimi jasno izoblikovanimi lastnostmi, ki terjajo in opravičujejo pravnikovo strokovno avtonomnost.

4) SISTEMATIČNOST

Moderno pravo je oblikovano v **sistem**, ki se odlikuje s posebnimi značilnostmi po katerih naj bi se bistveno razlikoval od drugih normativnih sistemov in s tem še posebej utemeljeval specifičnost moderne kategorije prava. Pot za sistemizacijo prava se je odprla šele z racionalizmom, ki je ustvaril temelje za korenito spremembo pojavnih oblik prava, saj od tedaj dalje velja pravo za logičen, racionalen sistem.

Pravni sistem je logično skladna, notranje uravnana in neprotislovna celota pravnih norm, ki so v različnih razmerjih med seboj in v odnosu do celote.

Vrhunec procesa sistemizacije: moderne kodifikacije(zakonik, ki urejajo celotno področje), ki so odpravile pravni partikularizem (razdrobljenost, ne celovitost) in nezanesljivost pravnega prometa – pravna praznina – šele, ko je prišlo do novih stvari (avta, drog), takrat lahko šele pravo ureja zakone (transeksualizem, avto, droge, ...).

Tako je za večino pravnikov pravni sistem logično skladna, notranje uravnava in neprotislovna celota pravnih norm oz posameznih delov pravnega reda ki so v različnih razmerjih med seboj in tudi v odnosu do celote.

Moderne sistemizacija prava nastanejo predvsem z zahtevami nastajajočega meščanstva, ki je čedalje odločnejše terjalo usklajeno, enovito in zanesljivo pravo.

Sistematizacija prava:

- Pravo EU
- Ustava
- Zakoni
- Podzakoni

11. Opredelite povezavo med pravom in politiko in pravom in Vrednotami

PRAVO IN POLITIKA- RELATIVNA SAMOSTOJNOST PRAVA

Pravo in politika se tesno prepletata- pravo zmore prispevati k odpravljanju tistih političnih zablod, ki nastajajo kot posledica političnega voluntarizma in nastane pod vplivom iracionalne ideološke spodbude, da zmore politična volja predrugačiti svet, ne glede na objektivne zakonitosti.

Pravo ni nevtralnno tehnično sredstvo, je družbeni pojav, ki izvira iz objektivnih družbenih razmer. Pri tem dosega svojo relativno samostojno izoblikovanost.

PRAVO IN VREDNOTE

Vrednote so sestavni in bistveni deli človekovega življenja, saj človek išče v življenju višji smisel in poslanstvo. Pravo zato soočimo z vrednotami: vrednote se navezujejo na pojem morale: zato se pri pravu srečamo s soočenjem prava in morale, iskanjem razlik med njima in dokazovanjem stičnih točk.

Stališče: pravo in morala sta samostojni kategoriji.

Stične točke med obema na formalni ravni: *sankcija* (pri pravu določena, pri morali pa terja lastno vest posameznika)

12. Opredelite pojem pravnega pravila in navedite vrste pr. pravil

Pravno pravilo je središčni, najpomembnejši del prava.

Pravno pravilo lahko najsplošneje opredelimo kot obvezno pravilo o obnašanju ljudi, ki je zavarovano z državno prisilo, s čimer zajamemo zgolj njegove najbolj značilne lastnosti.

Pravna pravila lahko razdelimo po različnih kriterijih; lahko upoštevamo njihovo vsebino, način njihovega nastajanja, strogost sankcioniranja in podobno, toda temeljna delitev pravnih pravil je delitev:

- Splošna in abstraktna pravila
- Konkretna in posamična pravila

Iz vsakega pravnega pravila moramo razbrati, na koga se pravno pravilo obrača ter kakšno ravnanje pravno pravilo določa. Splošnost in posamičnost se nanašata na določitev pravnih subjektov, abstraktnost in konkretnost pa na določanje ravnanja.

Splošnost omogoča nepristransko in enako obravnavanje vseh, ki so vključeni v isto skupino pravnih subjektov.

Posamično pravno pravilo pa se obrača na posamični pravni subjekt, ki ga opredeljujejo njegovo ime, prebivališče, ...

Pravno pravilo je **abstraktno** kadar določa model (tip) pričakovanega ravnanja, **konkretno** pa tedaj kadar gre za dejansko obnašanje, ki je v skladu z abstraktnim predvidevanjem.

Konkretno in posamično pravno pravilo tako pomeni uresničevanje splošne in abstraktne normativne zamisli v življenjski resničnosti.

Čeprav se praviloma splošnost ujema z abstraktnostjo ter posamičnost s konkretnostjo, je lahko pravno pravilo tudi splošno in konkretno ali posamično in abstraktno.

Za pravno urejanje družbenega življenja so pomembna predvsem **splošna in abstraktna pravna pravila**. Z njimi oblikujemo modele družbenih ravnanj ter omogočamo uresničevanje nekaterih temeljnih pravnih vrednot, kot so na primer zakonitost, pravna enakost, predvidljivost in zanesljivost pravno urejenih razmerij ter na njih temelječa pravna varnost. V njih vidimo ustvarjalno stran pravnega urejanja.

13. Sestavine pravnih pravil- primarna hipoteza in dispozicija

Sestavine pravnih pravil

Pravne določbe, zajete v te pravno – tehnične enote so zgolj pravna snov, iz katere je treba šele izluščiti posamezne dele pravnih pravil. Prav ta ugotovitev opravičuje smiselnost posredovanja teoretičnih spoznanj o zgradbi pravnih pravil.

Poznamo 4 sestavne dele; osrednji prvini sta DISPOZICIJA (določa vsebino vedenja in ravnanja) & SANKCIJA (pravna posledica za tistega ki se ne ravna v skladu z dispozicijo); poleg teh dveh pa je splošno in abstraktno pravilo sestavljeno še iz PRIMARNE & SEKUNDARNE HIPOTEZE.

Primarna hipoteza in dispozicija ter vrste dispozicij

Primarna Hipoteza

Je začetni del splošnega in abstraktnega pravnega pravila. Določa dejansko stanje, v katerem so se, če resnično nastopi, pravni subjekti, na katere se pravno pravilo obrača, dolžni ravnati v skladu z dispozicijo. Ker gre zgolj za abstraktno predvidevanje možnih okoliščin in dejstev, je upravičeno označevanje tega dela pravnega pravila s pojmom »hipoteza«.

Dispozicija

Je osrednji del pravnega pravila. V njej je zajeto bistvo pravnega pravila, se pravi določitev vedenja in ravnanja, ki ga želi doseči oblikovalec pravnih določb.

Vrste Dispozicij

1. zapovedujoče in prepovedujoče dispozicije

Najstrožje dispozicije, ki zapovedujejo ali prepovedujejo določeno ravnanje, so brezpogojne ali s tujko kategorične (tudi kogentne) dispozicije. Z njimi poskuša zakonodajalec zavarovati temeljne družbene vrednote (življenje, varnost, svobodo, lastnino, zdravje,..) oz zavezujoče določiti pravice in obveznosti ter začrtati jasno mejo med dovoljenim in prepovedanim. Zato taka pravila najdemo v kazenskem pravu, in tudi v drugih delih pravnega sistema, kjer je potrebno človekova ravnanja brezpogojno usmerjati, pa naj gre za ravnanje državnih organov ali posameznikov. Na splošno bi lahko dejali, da so take dispozicije potrebne tedaj, kadar gre za zavarovanje splošnega družbenega interesa ter zlasti temeljnih človekovih pravic in svoboščin.

2. pooblaščujoče, izbirne in dispozitivne dispozicije

Oblikovalec pravnega pravila ne ukazuje oz prepoveduje, temveč nam zgolj omogoča (dopušča) določeno ravnanje. Od naše odločitve pa je tedaj odvisno, ali bomo tako pooblastilo uporabili ali ne. Take norme imenujemo pooblaščujoče.

Pravnim subjektom pa omogoča izbiro bodisi med možnostmi, ki jih ponuja, bodisi smejo njegovo dispozicijo celo nadomestiti z lastno (dogovorjeno) dispozicijo.

V prvem primeru gre za izbirne (alternativne) dispozicije. Ponujene so nam različne možnosti ravnanja. Od naše presoje je odvisno, katero možnost bomo izbrali, toda eno moramo izbrati, sicer bo to namesto nas storil odločujoči organ.

V drugem primeru pa je svoboda pravnih subjektov še večja. Ponujena nam je sicer samo ena dispozicija. Če presodimo, da nam ustreza in bomo našli primernejše, če se sami med seboj dogovorimo, kakšno naj bo naše ravnanje, smemo ponujeno dispozicijo nadomestiti z lastno dispozicijo. Ponujena dispozicija bo prišla v upoštevanje samo takrat, če ni prišlo do dogovora o drugačnem ravnanju, kjer gre predvsem za uresničevanje zasebnih interesov.

3. dispozicije, ki dajejo pravico do prostega preudarka

Ravnanje državnih organov mora biti karseda natančno in zavezujoče opredeljeno, zato da ne bi prihajalo do zlorab oblasti in nedopustnih posegov v človekove pravice. Pri oblastnem odločanju pa se ne da vnaprej predvideti vseh okoliščin. V takem primeru je nujno dati državnemu organu več svobode pri odločanju, da bo tako lahko prišel do ustrezne odločitve, ki bo najbolj ustrezala javnemu interesu. Govorimo o dispozicijah, ki dajejo državnim (predvsem upravnim) organom pravico do prostega preudarka oz do DISKRECIJSKEGA ODLOČANJA. Organu je prepuščena izbira med več dopustnimi odločitvami. Organ mora tedaj kljub večji svobodi odločanja izdati odločbo v mejah diskrecijskega pooblastila in v skladu z namenom zaradi katerega mu je bilo dano ter navesti vse razloge, ki so ga privedli do sprejete odločitve. Samo tako bo mogoče preveriti, ali je ravnal zakonito

14. Opredelite sekundarno hipotezo in sankcijo

SEKUNDARNA HIPOTEZA (pravna kršitev) na abstrakten način določa pravno kršitev in njene sestavine. O pravni kršitvi lahko govorimo tedaj, ko gre za vedenje in ravnanje, ki ni v skladu z dispozicijo.

Politična družba mora zato v takih primerih reagirati na organiziran, predvidljiv in dovolj zanesljiv način z izrekanjem in izvrševanjem pravnih sankcij.

Tako tudi kršitve dispozicij ne morejo imeti vselej enake teže, kar oblikovalec pravnega pravila upošteva pri izbiri zgrožene sankcije.

KAZNIVA RAVNANJA (kazenski delikti): najhujše pravne kršitve, ki jih označujemo s pojmom kazniva dejanja, se pravi tista kazniva ravnanja, ki ogrožajo in napadajo temeljne človekove in družbene vrednote in pomenijo hude kršitve veljavnih družbenih zapovedi in prepovedi.

Manj nevarna kazniva ravnanja so prekrški, ki ogrožajo javni red na različnih področjih družbenih odnosov.

Najblažja oblika kaznivih ravnanj pa so disciplinski prestopki.

CIVILNI DELIKTI IN KRŠITVE PRAVIC: če protipravno vedenje pomeni neposredno kršitev splošnih in abstraktnih pravil, tedaj te vrste pravnih kršitev označujemo s pojmom civilni delikt. Škoda pa nastane tudi zaradi kršitve pravic in neizpolnjevanja dolžnosti, ki so nastale s posamičnimi pravnimi akti. Škoda je lahko premoženjska ali nepremoženjska.

Premoženjska škoda zajema dejansko škodo (prikrajšanje) na premoženju, kot tudi izgubljeni dobiček.

Nepremoženjska (osebna) škoda pa nastane s povzročitvijo telesnih pa tudi duševnih bolečin in strahu zaradi poškodbe.

Za različne pravne kršitve pa mora kršitelj tudi odgovarjati – izrečena mu mora biti **sankcija**, ki je predvidena za posamezno vrsto pravne kršitve. Pri tem se moramo zavedati, da vsak storilec pravne kršitve ne odgovarja (ni sposoben odgovarjati) za posledice svojega ravnanja.

Sankcijo lahko izrečemo samo odgovornemu storilcu. Kazensko (za kaznivo ravnanje) je odgovoren samo storilec, ki ima določene psihične lastnosti ter določen odnos do pravnega pravila in dejanja, ki ga je storil. Kazensko odgovoren je tedaj samo storilec, ki jej prišteven in kriv. Prišteven je tisti storilec, ki je duševno normalen.

O neprištevnem storilcu pa govorimo tedaj, če ob storitvi kaznivega dejanja, zaradi trajne ali začasne duševne bolezni, začasnih duševnih motenj, duševne zaostalosti ali kake druge trajne in hude duševne motenosti, ni mogel razumeti pomena svojega dejanja ali ni mogel imeti v oblasti svojega ravnanja.

Ta njegov odnos se lahko kaže v dveh krivdnih oblikah: **malomarnost in naklep.**

Storilec ravna naklepno, če se je zavedal svojega dejanja in ga je hotel storiti, pa tudi tedaj, če se je zavedal, da zaradi njegovega ravnanja lahko nastane prepovedana posledica in je v tako posledico privolil. Naklep je najhujša oblika krivde in zato za naklepna dejanja storilec vselej kazensko odgovarja.

Malomarnost pa pomeni da če se je storilec zavedal, da lahko nastane zaradi njegovega ravnanja prepovedana posledica, pa je lahkomišlno mislil, da jo bo lahko preprečil ali da ne bo nastala. Malomarnost pa je tudi če se ni zavedal nastanka prepovedane posledice, pa bi se po okoliščinah ravnanja in po svojih osebnih lastnostih tega moral in mogel zavedati. Malomarnost je milejša oblika krivde in za kazniva dejanja, storjena iz malomarnosti, odgovarja storilec samo tedaj, če je zakonodajalec tako pri posameznem kaznivem dejanju izrecno določil, sicer odgovarja samo za naklepna dejanja.

Do kršitve dispozicije pride lahko tudi zato, ker posameznik ni vedel, da je njegovo ravnanje pravno prepovedano. Vendar nepoznavanje prava ne opravičuje nikogar, ker ne moremo dokazati da nekdo razume pravo a se skuša izmazati z trditvijo da ni vedel oz ni razumel.

Zato pa poznamo tudi pojem pravne zmote, ki poskuša omiliti trdoto tega načela.

SANKCIJA

- Je sklepni del popolnega splošnega in abstraktnega pravnega pravila.
- Vsaj pojmovno pa pravna sankcija vključuje tudi pozitivne ukrepe.
- Ugotovili smo da lahko sankcije izrečemo samo odgovornemu storilcu pravne kršitve.

SANKCIJA ZA KAZNIVA RAVNANJA

To so predvsem kazni, toda moderno kazensko pravo pozna tudi opozorilne sankcije, varnostne in vzgojne ukrepe. Kazen je prisilen poseg državne oblasti v posameznikove pravice s katerim država v imenu družbe in njenih temeljnih vrednost reagira na kazniva ravnanja. Izreči pa je mogoče samo tisto kazen, ki je bila predpisana za posamezno dejanje, še preden je bilo storjeno. S kaznijo, ki jo izrečejo posamezniku, naj bi na oster in boleč način dopovedali storilcu, da je prekršil izjemno pomembna pravna pravila in ga je zato doletela kazen. Hkrati naj bi bilo vanjo vsajeno upanje, da bo vzgojno vplivala na storilčevo bodoče ravnanje. Zastrafevalno naj bi kazni delovale na druge ljudi in jih tako odvrčale od kaznivih ravnanj.

Kazni se uporabljajo za polnoletne, kazensko odgovorne storilce kaznivih dejanj. Osrednji kazni sta zapor in denarna kazen.

Zaporne kazni so predpisane v razponu, se pravi, da sta določeni spodnja in zgornja meja zaporne kazni, ki se lahko izreče za posamezno kaznivo dejanje, kar omogoča sodišču, da v konkretnih primerih odmeri storilcu kaznivega dejanja kazen, ki ustreza teži kaznivega dejanja ter vsem olajševalnim in obteževalnim okoliščinam, v katerih je storilec ravnal protipravno.

Denarna kazen je premoženjska kazen, ki jo je zakonodajalec predvidel bodisi kot glavno kazen bodisi kot stransko kazen, kadar gre za kazniva dejanja, storjena iz koristoljubnosti. Sodiče pa pri odmeri te kazni poleg teže kaznivega dejanja ter že omenjenih olajševalnih in obteževalnih okoliščin posebej upošteva storilčeve premoženjske razmere.

Tudi SANKCIJE OPOZORILNE NARAVE – POGOJNA SODBA. Pogojnost sodbe je v tem da kazen, ki jo sodišče določi, ni izvršena, če pogojno obsojeni v času, ki ga določi sodišče, ne stori novega kaznivega dejanja. Namesto kaznovanja se sodišče odloči za opozorilo, ki pa ga spremlja grožnja da bo ob neizpolnjevanju pogojev, določenih s pogojno obsodbo, opozorilo preklicalo in storilca kaznovalo s kaznijo, ki jo je pogojno odložilo.

H kazenskim sankcijam sodijo tudi varnostni ukrepi. Nastali so iz spoznanja da kazen ne more biti edino učinkovito sredstvo za vse storilce kaznivih dejanj. Če gre za storilca, pri katerem obstaja nevarnost, da bo kazniva dejanja ponavljal, je nujno ob izreku kazni določiti tudi ustrezen varnostni ukrep. Odvzeti mu je treba določeno pravico oz naložiti določeno obveznost.

Tudi pri prekrških kot milejši obliki kaznivih ravnanj, poznamo več vrst kazenskih sankcij: kratkotrajne zaporne kazni in denarne kazni.

Najlažja oblika kaznivih ravnanj – disciplinski prestopki, morajo biti ustrezno sankcionirani. Posebnost sankcij za te pravne kršitve je v tem da prizadenejo storilca samo v tisti njegovi lastnosti, ki mu nalaga posebno disciplinsko odgovornost (opomin, denarna kazen, prenehanje delovnega razmerja).

SANKCIJE ZA CIVILNE DELIKTE IN KRŠITVE PRAVIC

Posledica civilnih deliktov je nastanek škode ki je lahko premoženjska in nepremoženjska. Škoda pa je zmanjšanje oškodovančevega premoženja, preprečitev njegovega povečanja ali povzročitev telesnih in duševnih bolečin ter strahu drugemu.

Cilj sankcioniranja je zato povsem v tem, da se oškodovancem vzpostavi stanje, kakršno je bilo pred škodnim dogodkom.

V nekaterih primerih je mogoče posledice civilnega delikta odpraviti z vzpostavitvijo v stanje kakršno je bilo, če nebi bilo škodnega dogodka (gre za restitucijo), v drugih primerih pa bo prišla v upoštevanje zgolj denarna odškodnina, ker vzpostavitev v prejšnje stanje ni več mogoča.

SANKCIJE ZA NEZAKONITE PRAVNE AKTE

Spoznali smo sankcije ki neposredno prizadanejo kršitelja pravnih pravil, pravni red pa pozna tudi sankcije, ki neposredno vplivajo na pravni akt, če je v njem prišlo do napak, ki pomenijo nespoštovanje pravnih pravil.

Poznamo 2 vrsti sankcij:

- ničnost
- neveljavnost

Ničnost je strožja oz po svojih učinkih daljnosežnejša sankcija. Določena je za tiste primere, kjer ima pravni akt tako hude napake, da jih ni mogoče popraviti, oz gre za akt, ki sploh ne bi smel nastati. Tak akt je treba odpraviti, saj vse od svojega nastanka naprej ne bi smel povzročati nobenih pravno dopustnih posledic. Razveljavitev pa pomeni, da pravni akt šele od trenutka razveljavitve dalje ne more več povzročati pravnih učinkov.

15. Opredelite pojem pravnega akta

Za oblikovanje pravnih pravil so potrebna zavestna človekova dejanja. Ta dejanja označujemo s strokovnim pojmom pravni akt.

Pravni akt zato lahko opredelimo kot izraz volje, ki je namenjen ustvarjanju pravnih pravil, ta pa vodijo do ustreznih pravnih učinkov, se pravi vedenj in ravnanj ljudi. Volja je psihični, notranji proces, na katerega vplivajo zelo različni zavestni in podzavestni dejavniki.

Ta notranji psihični proces se mora na ustrezen način izrazi, dejali bi pozunanji. Včasih za to pozunanjenje zadošča že ustno izražena volja, drugič bo potrebno izraženo voljo pisno utrditi, še več, potrebno jo bo objaviti, če se oblikovana pravna pravila obračajo na splošno določene naslovljence pravnih norm.

Zunanji izraz naj bi omogočil da bi se volja čim bolj natančno zaznala. Zato na splošno velja, da je oblika podrejena in prilagojena vsebini.

Do neskladnosti med voljo in njenim izrazom pride lahko že zaradi tega, ker se »napačno izrazimo« bodisi zaradi naglice, površnosti v izražanju, bodisi zaradi nezadostnega poznavanja pomenskih razšeznosti

posameznih jezikovnih znakov in njihovih povezav. Pomembnejše neskladje med pravo in njenim zunanjim izrazom pa nastane tedaj, kadar pride do nezaželenih in pravno nedopustnih vplivom na oblikovanje volje in zato zunanji izraz ne odseva dejanskega hotenja oblikovalca pravnega akta. Do takega neskladje pride lahko zaradi zmote, zvijače ter prisile.

V zmoti smo tedaj kadar mislimo da v resnici obstojijo nekatera dejstva, toda teh dejstev v resnici ni ali pa so bistveno drugačna. Pri tem gre lahko za dejansko ali pravno zmoto. Dejanska zmota je lahko zmota v predmetu, njegovi kakovosti in količini, za pravno zmoto pa gre tedaj, kadar oblikovalec pravnega ne pozna pravnih posledic pravnega akta ali pravnih ovir a sklenitev veljavnega pravnega akta.

Tudi pri zvijači (prevari) gre za zmoto, toda do te zmote pride zaradi naklepnega dejanja posameznika, ki drugega namenoma spravi v zmoto, da bi druga stran sodelovala pri oblikovanju pravnega akta ali da bi pristala na težje pogoje.

O prisili kot nedopustnem vplivu na voljo govorimo tedaj, kadar en subjekt uporabi silo ali grožnjo zato, da bi drugega pripravil do sodelovanja pri oblikovanju pravnega akta. Prisila je lahko neposredno telesna ali pa se kaže v grožnjah, ki se lahko nanašajo na posege v človekovo integriteto ali v njegovo dostojanstvo.

Ker gre za nedopustne vplive, ki so privedli do razhajanj med voljo in njenim zunanjim izrazom, je razumljivo da pravni akti, ki so nastali kot rezultat teh vplivov, ne smejo ustvarjati pravnih učinkov. Zadenejo jih sankcije, ki jih pravni red predvideva za nezakonite pravne akte, o katerih smo že govorili.

Glede na vrsto pravnih pravil ki jih ustvarjamo s pravnimi akti, razdelimo pravne akte v splošne in posamične. Splošni so vsi tisti akti, ki so namenjeni oblikovanju splošnih in abstraktnih pravnih pravil, s posamičnimi pa nastajajo posamična in konkretna pravna pravila. Že iz razpravljanja o pravnih pravilih izhaja, da so pomembnejši splošni pravni akti.

16. Katere so oblikovne prvine pravnih aktov?

Pri iskanju oblikovnih značilnosti pravnih aktov lahko postavimo 3 vprašanja:

- kdo je oblikovalec p.a.
- s kakšnimi in kako nastaja njihova vsebina
- kako postane ta vsebina razpoznavna za tiste ki jim je akt namenjen

Oblikovalci pravnih aktov so pravni subjekti, tako fizične kot pravne osebe. Odločitev o tem kateri subjekti smejo sprejemati posamezne vrste pravnih aktov, je prepuščena vsakokratnemu ustavodajalcu ter zakonodajalcu. Pristojnost za izdajo pravnega akta se dodeli tistemu organu, ki je najbolj usposobljen za izdajo posamezne vrste oblastnih aktov v skladu z načelom delitve oblasti. Hkrati je potrebno določiti kako se opravlja nadzor nad spoštovanjem pristojnosti ter sankcije za kršitev pravil o pristojnosti. Tudi pri neoblastnih aktih je potrebna jasna določitev, kdo sme oblikovati posamezno vrsto neoblastnega akta ter kdaj je posamezen subjekt usposobljen za tako oblikovanje, saj mora za sklenjeni akt prevzeti tudi odgovornost.

Pot, način nastajanja POSAMEZNEGA PRAVNEGA AKTA označujemo s pojmom postopek. Postopek naj omogoči da bodo celovito ugotovljena vsa dejstva ki vplivajo na oblikovanje vsebine pravnega akta, da bodo pri sprejemanju akta sodelovali vsi predvideni subjekti ter da bo pravni akt tudi pravno-tehnično oblikovan tako da bo mogoče brez posebnih zapletov razbrati njegovo vsebino.

Pri SPLOŠNIH OBLASTNIH AKTIH pa je postopek zelo zahteven pri sprejemanju in spreminjanju ustave (ustavno – revizijski postopek) in tudi zakonodajni postopek je zahteven. Pravna pravila ki urejajo sprejemanje zakonov, so zato določena v obsežnih poslovnih zakonodajnih organov. Ti akti podrobno določajo kdo, na kakšen način in v kateri fazi odločanja sodeluje pri nastajanju zakona, kako morata biti oblikovana predlog in osnutek zakona, kako in kdaj je mogoče predlagati spremembe zakonskih določil, kako naj poteka razpravljanje v zakonodajnem telesu, kako se glasuje,....

Oblastni splošni akti postavljajo pravne modele ravnanj za celotno družbo ali vsaj za velike družbene skupine. Oblastni posamični akti, upravni in sodni lahko zavezuječe in celo usodno posegajo v posameznikovo življenje. Z njimi se odloča o človekovih pravicah in dolžnostih ter pravno zavarovanih interesih. Res je, da morajo ti akti temeljiti na oblastnih splošnih aktih in so zato v veliki meri odvisni od njihove kakovosti.

Pri NEOBLASTNIH aktih je postopkovni vidik oblike manj poudarjen. Če gre za oblikovanje splošnih pravnih aktov so sicer nujna izdelana postopkovna pravila ki so v marsičem podobna tistim, ki veljajo za oblastne splošne akte.

Ko pa gre za nastajanje zasebnih posamičnih aktov, že zaradi njihove raznolikosti ter nenehne prisotnosti v vsakdanjem življenju ni mogoče in tudi ni potrebno vselej določiti natančnih postopkovnih pravil.

Pri OBLASTNIH, splošnih in tudi posamičnih pravnih aktih, je pisna oblika samoumevna in zato skoraj brezizjemna. Pri splošnih pravnih aktih mora biti tak akt ustrezno objavljen v naprej predvidenih uradnih glasilih. Šele ob izpolnitvi tega pogoja je mogoče postaviti pravilo, da nepoznavanje prava škoduje oz da nikogar ne opravičuje. Zgolj pisna oblika in objava omogočata uresničevanje predvidljivosti, zanesljivosti in trajnosti pravnega urejanja.

Pri posamičnih oblastnih pravnih aktih praviloma zadošča pisna oblika brez objave, saj so ti akti namenjeni ozkemu krogu pravnih subjektov, udeležencem v pravno – varstvenih postopkih.

Za splošne neoblastne akte je prav tako potrebna pisna oblika in ustrezna objava, ki je prilagojena okolju, v katerem ti akti nastanejo.

17. Opredelite splošni pravni akt. Kateri so drugi pravni viri?

SPLOŠNI PA

Z njimi oblikujemo splošne in abstraktne pravne norme, so vsi tisti akti oblastnega in neoblastnega značaja s katerimi ustvarjamo splošna in abstraktna pravna pravila, štejemo jih za najpomembnejšo vrsto pravnih aktov, so viri prava, izražajo šele abstraktno izraženo hotenje, da bi družbeno življenje teklo v določeni smeri. So tudi vsebinsko in oblikovno zavezujoča pravna podlaga za nastajanje posamičnih pravnih aktov in usmerjanje prano oblikovanih ravnanj. Splošni p.a. ostajajo temeljno merilo pravnosti, nezamenljiv kriterij za presojo, ali je pravno odločanje in vedenje usklajeno z vnaprej postavljenimi pravnimi modeli.

18. Posamični pravni akti- pojem, vrste, primeri

POSAMIČNI PA

Izhajajo iz splošnih p.a., posamični pa temelji vsebinsko in oblikovno na ustreznem splošnem p.a., posamični p.a. pomeni individualizacijo in konkretizacijo splošni p.a., nastanejo kot rezultat soočenja konkretnih dejstev in abstraktnih ter splošnih pravnih pravil. Vse posamične pravne akte lahko razdelimo, upoštevajoč subjekte, ki jih oblikujejo, ter njihove pristojnosti oz sposobnosti in tudi učinke pravnih aktov na oblastne in neoblastne. Oblastni so sodni in upravni, neoblastni pa samoupravni posamični p.a., pravni posli,...

Oblastni posamični p.a. so tudi:

UPRAVNI AKT: izdajajo jih upravni organi kot nosilci oblasti (organi samoupravnih skupnosti, podjetij in organizacij, če so pooblaščen za nekatere naloge državne uprave). Z njimi enostransko, na podlagi ustreznega splošnega upravnega akta ustanovijo, spremenijo ali odpravijo pravice in dolžnosti v konkretnih pravnih razmerjih, v katerih prihaja do soočenja med interesi posameznikov in javnimi interesi.

Glede na učinke, ki jih ustvarjajo posamični upravni akti, pa jih lahko razdelimo v oblikovalne (konstitutivne) in ugotovitvene (deklarativne) pravne akte. Z oblikovalnimi posamičnimi akti državni organ ustanovi, spremeni ali odpravi pravice in dolžnosti pravnih subjektov. Z ugotovitvenim aktom pa upravni organ ugotovi, da obstaja neka pravica, pomembno pravno dejstvo ali pravno stanje.

Najpomembnejši posamični upravni akt je UPRAVNA ODLOČBA, s katero pristojni upravni organ izda bodisi po uradni dolžnosti bodisi na zahtevo stranke. Pravilno izveden upravni postopek naj bi omogočil nastanek zakonite upravne odločbe. Ker gre za pomemben posamični akt, je zakonodajalec določil tudi bistvene oblikovne prvine upravne odločbe. Vsaka odločba mora tako imeti UVOD, kjer so navedeni podatki o organu, ki je odločal, o stranki in njenih morebitnih pooblaščenih ali zastopnikih ter kratka označba zadeve, o kateri je organ odločal. OSREDNJI DEL je izrek, v katerem upravni organ oblikuje svojo odločitev. Razloge zanjo, tako z dejanskega kot pravnega vidika, pa najdemo v OBRAZLOŽITVI ODLOČBE. Na koncu, v PRAVNEM POUKU, upravni organ stranko še pouči o njeni pravici, da se lahko pritoži proti odločbi.

SODNI AKTI: so oblastni akti, s katerimi sodišča na podlagi ustave in zakonov v kazenskem, pravnem, nepravdnem ter izvršilnem postopku odločajo o kaznivih dejanjih, premoženjskih in osebnih sporih ter v drugih zadevah, ki terjajo sodno odločanje, kakor tudi v primerih, kjer je potrebna prisilna izvršitev sodnih odločb.

Sodno odločanje je izredno pomembno za varovanje človekovih pravic ter varnost pravnih razmerij sploh, zato je sodiščem zagotovljena visoka stopnja neodvisnosti. Sodniki morajo nepristransko in zakonito odločati. Sodni postopki so urejeni z obsežnimi in natančno določenimi pravnimi pravili, ki naj zagotovijo, da bodo čim bolj pravilno in popolno ugotovljena vsa dejstva, ki so pomembna za sodno odločitev, ter da bo njihova pravna presoja pravilna in ustrezno utemeljena.

Osrednji sodni akt je SODBA, s katero sodišče odloči v kazenskem in pravnem postopku, pa tudi v upravnem sporu. Sodišča izdajajo tudi sklepe, s katerimi odločajo o vprašanjih, ki se nanašajo na potek postopka.

V kazenskem postopku ki se začne vselej le na zahtevo ali predlog upravičenega tožilca, sodišče izdaja obsodilne, oprostilne ter zavrnilne sodbe.

Obsodilno sodbo sodišče izreče, kadar ugotovi, da je obtoženec storil kaznivo dejanje in da je kazensko odgovoren ter mu zato odmeri kazensko sankcijo.

Z oprostilno sodbo sodišče obtoženca oprosti obtožbe: če dajanje, ki je predmet obtožbe, ni kaznivo dejanje; če so podane okoliščine, ki izključujejo kazensko odgovornost; če ni dokazov, da je obtoženec storil dejanje.

Z zavrnilno sodbo pa sodišče odloči tedaj, če ugotovi, da niso podani procesni pogoji za kazenski pregon.

V pravnem postopku pa sodišče lahko izda dajatvene, ugotovitvene ter oblikovalne sodbe. Z dajatveno sodbo sodišče naloži tožencu, da v korist tožnika nekaj da, opusti ali dopusti. Z ugotovitveno sodbo sodišče izreče, ali obstoji določena pravica ali pravno razmerje, z oblikovalno pa razveže, spremeni ali na novo oblikuje določeno pravno razmerje. Sodba mora imeti predpisane sestavne dele enake kot upravna odločba.

ZASEBNI PRAVNI AKTI (PRAVNI POSLI)

Pravni posli so zasebni posamični akti s katerimi urejajo medsebojna razmerja pravni subjekti, posamezniki in tudi pravne osebe, ki nimajo lastnosti izvrševalcev javne oblasti ali vsaj ne nastopajo kot nosilci oblasti pri sklepanju pravnih poslov. Zanje je značilno, da nastanejo le tedaj če jih pravni subjekti želijo skleniti. To njihovo svobodo odločanja označujemo kot avtonomijo volje, ki je značilna za celotno področje zasebnega prava. Avtonomija pa je omejena z zakonodajalčevimi določbami, ki urejajo pogoje za nastanek, uresničevanje in prenehanje pravnih poslov.

Bistvene prvine vsakega pravnega posla so subjekti, volja, namen pravnega posla in njegova oblika.

19. Vakacijski rok in veljavnost pravnih aktov

O časovni veljavnosti splošnega pravnega akta govorimo tedaj, kadar imamo v mislih obdobje veljavnosti in prenehanje veljavnosti posameznega akta.

Splošni pravni akt začne veljati šele potem, ko je objavljen v ustreznem uradnem glasilu in ko praviloma od njegove objave do začetka časovne veljavnosti poteče določen čas, ki omogoči, da se naslovljenci seznanijo z vsebino objavljenega akta.

Ta rok je v domači in tudi v večini tujih pravnih ureditev 15 dni.

Vakacijski rok se lahko podaljša, če je potrebno daljše časovno obdobje za to. Da bi lahko akt kot celota ali njegovi posamezni deli začeli uporabljati.

Rok se izjemoma lahko tudi skrajša, če je to v prid učinkovitosti novega akta oz. Če je treba s pravnim aktom nemudoma poseči v pravna razmerja ali pa onemogočiti, da bi se posamezniki z zlorabami izognili svojim obveznostim.

20. Pojem pravnega razmerja, nastanek in prenehanje pr. Razmerja

Za njegov nastanek in poznejši razvoj morata biti izpolnjena 2 pogoja: obstajati morajo splošna in abstraktna pravna pravil, ki določajo model posameznega pravnega odnosa, njegove bistvene sestavine, način njegovega

oblikovanja, spreminjanja in prenehanja. Za uresničitev predvidenega pravnega razmerja v vsakdanjem življenju pa morajo nastopiti konkretna dejstva na katere splošno in abstraktno pravno pravilo veže nastanek, spreminjanje in prenehanje pravnega razmerja.

Najbolj zaželen vzrok prenehanja pravnega razmerja je izpolnitev namena!

Pravno razmerje je sestavljeno iz naslednjih bistvenih prvin:

- 1) pravni subjekti (udeleženci pravnih razmerij)
- 2) pravice in dolžnosti
- 3) predmet in namen pravnega razmerja (cilj ki ga pravni subjekti želijo ali morajo doseči)

Pravna razmerja lahko preprosto opredelimo kot tiste družbene odnose, ki so zaradi svojih posebnih značilnosti pravno urejeni in torej zavarovani z močjo države. V tako opredelitev smo tako združili vsebinsko in oblikovno stran pravnega razmerja. Pravno urejanje družbenih odnosov vnaša v te odnose vsaj relativno urejenost in predvidljivost ravnanj ter preprečuje neobvladljivo in nasilno razreševanje sporov.

21. Katere so sestavine pravnega razmerja?

So: pravni subjekti, pravice in dolžnosti in namen in predmet pravnega razmerja

PRAVNI SUBJEKTI

So nosilci pravic in obveznosti in so temeljna prvina razmerij. Pravice in obveznosti pa imajo svoj smisel tedaj, če jih vežemo na nastanek, razvoj in prenehanje pravnih subjektov.

Ker pa so nosilci pravic in obveznosti lahko posamezniki ali pa tudi družba posameznikov delimo pravne subjekte na FIZIČNE OSEBE & PRAVNE OSEBE.

FIZIČNE OSEBE

Pravni subjekt oz fizična oseba je komaj rojen otrok, pa tudi duševni bolnik, kljub nezrelosti in intelektualni prikrajšanosti. Obstoj fizične osebe je zamejen le z dvema dejstvoma: rojstvo in smrt.

Življenja in lastnost biti pravni subjekt pa preneha z naravno smrtjo. Naravna smrt pa naj bi nastopila ko nastopi možganska smrt.

Pravni red daje fizičnim osebam 3 sposobnosti: pravno, poslovno in deliktno.

Pravna sposobnost: je sposobnost osebe da je nosilec (naslovljenec) pravic in dolžnosti, to sposobnost pridobimo z rojstvom preneha pa s smrtjo, biti pravno sposoben torej ne pomeni nič drugega kot da nas pravni red priznava kot pravne subjekte, kot fizične osebe.

Poslovna sposobnost: je sposobnost osebe da sama z lastnimi dejanji in lastno voljo pridobiva pravice in prevzema dolžnosti v pravno urejenih razmerjih, oseba jo lahko pridobi šele tedaj, ko postane sposobna skrbeti zase, ko telesno in duševno dozori, to zrelost pa človek doseže z dopolnjenimi 18.leti oz s polnoletnostjo. Izjemoma pridobi oseba popolno poslovno sposobnost tudi pred polnoletnostjo, če sklene zakonsko zvezo ali postane roditelj.

Mladoletniki do 15. leta so poslovno popolnoma nesposobni, ko pa dopolnijo to starost pa pridobijo omejeno (delno) poslovno sposobnost. To pomeni da lahko samostojno sklepajo delovno razmerje in druge manj pomembne posle.

Oseba pa ki je po 18. letu zaradi posebnih psihofizičnih lastnosti ni sposobna skrbeti zase, ne pridobi poslovne sposobnosti. Poslovno nesposobne ali delno sposobne mladoletnike zastopajo njihovi starši, če teh ni pa v ta namen določeni skrbniki.

Popolno sposobnost praviloma ohranimo do smrti.

O delnem ali popolnem odvzemu poslovne sposobnosti na predlog upravičenih oseb odloči sodišče v nepravdnem postopku. Za »preklicane osebe«, za njihove pravice in koristi mora skrbeti postavljeni skrbnik.

Deliktna sposobnost pomeni sposobnost odgovarjati za pravne kršitve.

PRAVNE OSEBE

So organizacijske celote, ki jih sestavljajo ljudje in sredstva in so namenjene uresničevanju pravno dopustnih ciljev.

Tudi pri pravnih osebah razlikujemo več vrst sposobnosti.

Pravna sposobnost pravne osebe pomeni, da je kot pravni subjekt nosilka pravic in obveznosti v skladu z njeno naravo in njenimi posebnostmi. Pravna oseba nastane se pravi pridobi pravno sposobnost, z ustanovitvijo. Pogoje za pridobitev statusa pravne osebe določa zakonodajalec, upoštevajoč naravo in družbeni namen posamezne vrste pravne osebe. Ustanovitveni akt ali kakšen drug temeljni akt, pravne osebe določi njeno organizacijo, vrste njenih organov ter njihove pravice in dolžnosti. Pravna sposobnost omogoča pravni osebi, da vstopa v pravna razmerja, da je nosilka pravic in obveznosti.

Ker je pravna oseba umetna tvorba so poslovno sposobni njeni organi, seveda v mejah pravne sposobnosti pravne osebe.

Pravne osebe odgovarjajo za pravne kršitve, se pravi, da so tudi **deliktno sposobne**. Odgovarjajo za kazniva ravnanja, kakor tudi za civilne delikte in kršitve s pravnimi posli oblikovanih pravic.

Temeljna delitev pravnih oseb je delitev na:

- pravne osebe javnega prava
- pravne osebe zasebnega prava

Pravne osebe javnega prava so tiste pravne osebe, ki imajo oblastna upravičenja in so pristojne za izvajanje javnih nalog, javnih dejavnosti in javnih služb; ustanovijo se z zakonom ali z drugim oblastnim pravnim aktom; take osebe so država, lokalna skupnost, javna podjetja in javni zavodi,...

Pravne osebe zasebnega prava nastanejo z zasebnim pravnim aktom, za njihovo dejavnost sta značilni avtonomija volje ter uresničevanje zasebnih interesov; sem sodijo društva, zadruga, gospodarske družbe in ustanove.

PRAVICE IN DOLŽNOSTI

O pravici govorimo kot pravnem pojmu tedaj, kadar je pravni subjekt na podlagi splošnega in abstraktnega pravila upravičen do določenega ravnanja. Pri splošnem in abstraktnem določanju pravic ne zadošča zgolj vsebinska, bolj ali manj natančna, opredelitev ravnanja, temveč je za pravico bistveno, da je to ravnanje ustrezno pravno zavarovano. Določena mora biti možnost, da bo uporabljena pravna sankcija, če bo prišlo do kršitve pravice.

Pravice ki se uresničujejo neposredno na podlagi splošnih in abstraktnih pravil so predvsem **osebnostne pravice**. Njihove najpomembnejše značilnosti so absolutnost, kar pomeni da jih lahko uveljavljamo proti vsakomur, proti državnim organom in tudi posameznikom. Te pravice so neodtujljive pravice in neprenosljive. Nihče nam jih ne sme odvzeti, tudi odpovedati se jim ni mogoče ali jih prenesti na koga drugega. Te pravice ne zastarajo, de pravi, da se ne morejo izgubiti s tem , če se ne izvršujejo oz uveljavljajo določeno dobo.

K absolutnim pravicam prištevamo stvarne (zagotavljajo neposredno oblast nad stvarmi; najpomembnejša je lastninska pravica, služnostna pravica in zastavna pravica) in pravice intelektualne lastnine (sem spadajo avtorske in iznajditeljske pravice; te priznajo avtorja in mu hkrati omogočajo premoženjsko izkoriščanje njegove stvaritve)

Relativne pravice pa so pravice ki nastanejo med pravnimi subjekti v konkretnih in posamičnih obveznostnih razmerjih; mogoče jih je uveljaviti le med strankama pravnega razmerja.

Obveznostne pravice lahko nastanejo s pravnim poslom, lahko pa so tudi posledica nedopustnih dejanj ki povzročajo premoženjsko ali nepremoženjsko škodo.

Pravna dolžnost, kot nasprotna odslikava pravice je sestavljena iz dveh prvin: iz obveznosti in sankcije. Obveznost terja od naslovljenca, da ravna na določen način, sankcija pa je pravna posledica, ki nastopi zaradi neizpolnitve obveznosti.

O dolžnostnem upravičenju pa govorimo tedaj kadar je nosilec pravice dolžan to pravico tudi izvrševati, se pravi da pravice in dolžnosti ni mogoče ločiti. Značilen primer take pravice – dolžnosti je starševska pravica, kajti starši imajo pravico in dolžnost skrbeti za svoje otroke. Se pravi, da se tej pravici ne morejo odpovedati. Če je ne izvršujejo odgovarjajo za pravno kršitev.

VPLIV ČASA NA IZVRŠEVANJE PRAVIC IN DOLŽNOSTI

Čas je v pravu pomembno dejstvo. Vpliva na nastanek, spreminjanje in prenehanje pravic in dolžnosti v konkretnih pravnih razmerjih.

Lastninska pravica:

Je osrednja stvarna pravica, zavarovana kot absolutna pravica. Lastnik jo pa lahko izgubi, če se za stvar, ki je sicer nima v posesti, dalj časa ne zmeni. Lastnik tako postane posestnik stvari, če je njegova posest dobroverna in če je trajala daljše časovno obdobje (3 leta za premične stvari, 10 let za nepremičnine). Temu vplivu časa na ugasnitev stare lastninske pravice in nastanku nove pravimo priposestvanje.

Čas je zelo pomembno dejstvo v obveznostnih razmerjih, kjer je časovno omejena cela vrsta ravnanj, sestavljenih iz pravic in dolžnosti.

Dospelost pomeni da ima upnik pravico terjati dolžnika ob določenem času.

Stranka je v zamudi če ob dospelosti ne izpolni svoje dolžnosti.

Pravica zahtevati obveznost preneha, zastara, če jo upravičenec ne uveljavi v času, ki ga določa zakon. Zastaralni roki so različni (splošni zastaralni rok traja 5 let). Pri njihovem določanju zakonodajalec upošteva zlasti vrsto terjatve. Z zastaranjem ne preneha obveznost, temveč zgolj pravica terjati njeno izpolnitev. Z zastaranjem, ki sili upravičence, da razmeroma hitro uveljavljajo svoje terjatve, poskuša zakonodajalec sodeči večjo pravno varnost in učinkovitost prava.

Tudi v kaznovalnem pravu je pomembno zastaranje. Lahko zastara pravica do pregona kaznivih dejanj in tudi izvršitev kazenskih sankcij. Zastaranje kazenskega pregona pomeni, da se zaradi poteka rokov, ki jih je določil zakonodajalec, ne more več izvesti kazenski pregon. Storilcu se ne more več izreči kazni za kaznivo dejanje, ki ga je storil. Zastaranje izvršitve kazni in drugih kazenskih sankcij pa pomeni, da zaradi poteka določenega časa ugasne

pravica do njihove izvršitve. Zastaralni roki so določeni glede na vrsto in težo kaznivih dejanj oz dolžino in vrsto odmerjene sankcije.

ZAKONITO IZVRŠEVANJE, KRŠITEV IN ZLORABA PRAVIC

Pravice pooblaščajo pravnega subjekta za določeno vedenje in ravnanja, pri čemer sme od drugih subjektov terjati, da ga pri tem ravnanju ne ovirajo, da ne posegajo v njegove pravice drugih ter nespoštovanje prevzetih obveznosti v pravnih razmerjih pomeni kršitev pravic in je zato ustrezno sankcionirano.

NAMEN IN PREDMET PRAVNEGA RAZMERJA

Namen pravnega razmerja je razumeti neposredni cilj, ki ga poskušamo doseči. Nameni ali cilji pa so seveda različni. Drugačni so takrat ko gre za zavarovanje javnih interesov in takrat, ko uresničujemo predvsem svoje zasebne interese. Namen je lahko izrazito gospodarski, pridobiten, lahko pa z oblikovanjem pravnih razmerij uresničujemo nepremoženjske cilje.

Njegov predmet ki je praviloma stvar oz dobrina, zaradi katere nastanejo pravice in obveznosti v posameznem pravnem razmerju. Najlažje zaznaven je v tistih pravnih razmerjih, kjer nastanejo pravice in obveznosti subjektov v zvezi s kakšno stvarjo.

Temeljne delitve stvari:

- 1) stvari ki so in ki niso v pravnem prometu
- 2) nepremičnine in premičnine
- 3) potrošne in nepotrošne stvari
- 4) nadomestne in nenadomestne stvari
- 5) deljive in nedeljive
- 6) telesne in netelesne

22. Varstvo pravnega razmerja

Pravo predvideva vrsto sredstev, ki lahko prispevajo k zmanjševanju možnosti da bi prihajalo do sporov v pravnih razmerjih. Taka sredstva so različne oblike zavarovanje terjatev, posebne zahteve pri oblikah pravnih aktov, s katerimi se urejajo konkretna pravna razmerja itn. Pomembno lahko k temu prispeva rudi prizadevanje po vsaj povprečni uskladitvi prava in morale.

Če sami udeleženci pravnega razmerja ne zmorejo najti mirne rešitve spora, lahko prepustijo tako razreševanje sporazumno izbranim razsodnikom, pri čemer se zavežejo, da bodo spoštovali njihovo odločitev. Gre za različne vrste razsodišč (arbitraž). Njihova prednost je, da o sporu odločijo hitreje, saj jih ne vežejo tako strogi postopki, kot državne organe, pa tudi po vsebini lahko oblikujejo rešitve, ki so v skladu tudi z moralnimi pogledi na medčloveške odnose, zlasti z načelom pravičnosti.

V nekaterih primerih pa zakonodajalec vendarle dovoli tudi samozaščitno ravnanje z uporabo sile.

Opredelil je njihove bistvene prvine ter določil, kdaj se prekoračitev dovoljene uporabe sile sprevrže v pravno kršitev. Značilni primeri takega samozaščitnega ravnanja so silobran, skrajna sila in samopomoč. Silobran in skrajna sila sta urejena v kazenskem pravu. **Silobran** je tista obramba, ki je neizogibno potrebna za to, da odvrnemo od sebe ali koga drugega istočasen protipraven napad. **Skrajna sila** je podana takrat, kadar storimo dejanja zato, da bi od sebe ali koga drugega odvrnili istočasno nezakrivljeno nevarnost, kije ni mogoče odvrniti drugače, pri tem pa prizadejano zlo ni večje od zla, ki je grozilo.

Organizirano, vnaprej določeno oblastno pravno varstvo zagotavljajo državni organi, pravnim subjektom pa pripada vrsta sredstev s katerimi lahko uveljavljajo to pravno varstvo.

Upravno varstvo je namenjeno varstvu pravic, obveznosti ali pravnih koristi pravnih subjektov v konkretnih upravnih zadevah na posameznih upravnih področjih.

Kazenskopravno varstvo zagotavljajo sodišča v kazenskem postopku, ki se začne na predlog državnega ali zasebnega tožilca.

Civilnopravno varstvo zajema obravnavanje in odločanje v sporih, ki nastajajo v osebnih, družinskih in premoženjskih pravnih razmerjih.

Upravne odločbe se prisilno izvršijo bodisi v upravni bodisi v sodni izvršbi, odvisno od narave obveznosti, ki jo je treba prisilno uresničiti.

Kazensko pravne odločbe se izvršujejo po pravilih, ki jih določa postopek za izvrševanje kazenskih sankcij.

Civilnopravne odločbe pa v posebnem sodnem izvršilnem postopku.

23. Spremembe političnih sistemov- iz avtokracije (komunizma) v demokracijo

24. Veliki pravni sistemi

EVROPSKI (KONTINENTALNI) PRAVNI SISTEM

Značilnosti tega velikega pravnega sistema so se uveljavile v Evropi (razen v VB), toda tudi v frankofonski Afriki, v Latinski Ameriki, na Bližnjem vzhodu in celo na Japonskem.

Najsplošnejša značilnost je njegova naslonitev na rimsko pravo, z vsemi predelavami in modernizacijami, ki se začnejo v 12.stol in zaposlujejo evropske univerze skozi nekaj stoletij ter vodijo postopoma k izoblikovanju najznačilnejših prvin evropskega pravnega sistema. Ta sistem se je razvijal pod vplivom novodobne zahteve po enotnem pravnem urejanju, ki temelji na splošnih in abstraktnih pravnih pravilih ter univerzalnih pravnih načelih, ki jih ustvarjalno zariše zakonodajalec in z njimi čim bolj dosledno zaveže vse uporabnike prava (vključno s sodniki).

Obenem z razvojem zasebnega prava se je razvijalo tudi evropsko javno pravo (ustavno, upravno in kazensko). To sicer ni moglo najti opore v rimskem pravu, pač pa mu jo je ponudila idejna zasnova liberalne države in temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Razvilo se je ustavno pravo in iz njega izvirajoča zahteva po oblikovanju takega pravnega sistema, ki postavlja v ospredje zakonodajalca kot ustvarjalnega oblikovalca enotnega pravnega sistema. Njemu je poslej podrejeno celotno pravno dogajanje, ki se nam kaže predvsem kot zvesto udejanjanje zakonodajalčeve volje v konkretnih pravnih razmerjih.

Temeljne značilnosti kontinentalnega pravnega sistema označimo privilegiran položaj zakonodajalca, vztrajanje pri jasno razpoznavnem in notranje usklajenem pravnem sistemu, izoblikovanem iz splošnih in abstraktnih pravnih pravil, delitve na zasebno in javno pravo ter na ustaljene pravne panoge in ustanove, ter pri takem načinu pravnega odločanja, ki ohranja zvestobo zakonodajalcu in s tem uresničuje temeljne pravne vrednote.

ANGLO – AMERIŠKI PRAVNI SISTEM

Njegove značilnosti so se izoblikovale najprej v Angliji, danes je v veljavi v celotnem Commonwealthu ter v ZDA. Ko imamo v mislih zgolj angleško pravo uporabljamo oznako »common law« (sistem občega prava).

Angleško pravo je po svojem zgodovinskem nastanku in tudi po svojih še vedno prevladujočih značilnostih »sodniško pravo« (judge made law), kar ga dovolj očitno ne glede na nekatere sorodnosti in isto civilizacijsko pripadnost, loči od evropskega kontinentalnega pravnega sistema.

Obče pravo je nastalo kot posledica politične združitve Anglije v 12.stol, ki je terjala ali vsaj omogočala tudi poenotenje pravnega sistema. Namesto razdrobljenega in partikularnega prava se je postopoma izoblikovalo obče veljavno pravo. Temelj tega so bili še vedno običaji, toda v taki podobi, kot so jim jo dali pravniki oz sodniki kraljevskih sodišč.

V zgodovini sta si hodila navzkriž strogo procesno pravo in odločanje kanclerjev ki je bilo bolj moralno in ne po pravnih pravilih. Ob koncu 19.stol pa so uvedli enoten sodni sistem pri čemer odločajo sodišča bodisi po sistemu občega prava ali po sistemu »equity«(odločanje po morali in po pravnih pravilih).

Viri sodobnega angleškega sistema so:

- 1) običaji – v vsebini v okviru sistema občega prava
- 2) zakon – podrejen je občemu pravu, uporabili so ga samo takrat ko je bil nedvoumen in natančno določen, zakonodajna tehnika se je prilagodila domačemu pravnemu sistemu in se zato zelo razlikuje od evropskega
- 3) sodni precedensi – sodniki so nanje izjemno vezani.

Pravni sistem ZDA je kljub drugačni državni ureditvi in zgodovinskemu razvoju v marsičem podoben angleškemu. ZDA so ustavno pravo uredile z enotnim pravnim aktom vendar so temeljne značilnosti angleškega pravnega sistema vseeno ohranile. Tako je zlasti ohranjeno precedenčno pravo kot pomemben pravni vir ter poudarjeno dajanje prednosti procesnemu pravu pred materialnim ob izrazito ustvarjalni vlogi sodne funkcije.

Evropejci mislijo na področju prava abstraktno in sistematično, anglo-američani pa pragmatično in kazuistično.

ISLAMSKO PRAVO

Je izrazit primer tradicionalnega verskega pravnega sistema. Islamsko pravo je sestavni del muslimanske vere. Osrednji pravni vir je Koran (sveta muslimanska knjiga), zbirka božjih zapovedi. V jeziku Evropejcev bi lahko dejali da je Koran sveto pismo in civilni zakonik obenem.

Poleg Korana so viri muslimanskega prava zlasti še Sunna, Idžma in Kijas.

Sunna : celota prerokovih izrekov, iz katerih je mogoče povzeti pravne rešitve.

Idžma: razvili so dogmo o nezmotljivosti muslimanske skupnosti, kadar se v njej doseže popolno soglasje. Pri pravnih vprašanjih ne gre za soglasje celotne skupnosti, temveč za soglasna mnenja pravnih strokovnjakov in teologov; idžma je danes izredno pomemben vir islamskega prava.

Kijas: ali analogija, kot pravni vir poskuša zapolniti tisti pravni prostor, kjer prejšnji pravni viri ne dajejo ustrezne rešitve. Splošno je sprejeto stališče, da se lahko s pomočjo analogije rešijo tisti primeri ki jih je Idžma zaobšla. Z analogijo se ustrezno razlaga zastarele predpise oz polni pravne praznine, vendar odločitev nima precedenčne veljave.

Med vire prava sodijo še običaji (orf), sodna praksa (amal) in tudi predpisi posvetnega zakonodajalca, toda prednost pripada vselej svetemu besedilu. Bog je edini pravi zakonodajalec, posvetnemu pripada zato le omejena vloga.

Temeljna značilnost islamskega prava je nadrejenost verske zapovedi nad pravno. Podrejenost islamskemu pravu zato ni vezana na pripadnost državi, temveč zavezuje vsakega vernika kot takega. Vpliv svetih besedil je najmočnejši v družinskem in dednem pravu. Javno pravo je prepuščeno omejenemu urejanju posvetnega zakonodajalca (sijasa), gospodarsko pravo pa je v sredini med obema.

25. Aktualno dogajanje v EU- pravnopolitične spremembe

26. Institucije EU

27. Zgodovinski razvoj EU

28. Pravni red EU (novejša zakonodaja EU) – primarna in sekundarna zakonodaja

EVROPSKA UNIJA

DČ – državah članic

ES – evropska skupnost

Razmerje med notranjim pravom in pravom EU- Pravni Red

Pravo EU velja za samostojen pravni red, neposredno nadrejen pravnim redom članic in se uporablja v državah-članicah neposredno.

Evropski pravni red je celota predpisov, političnih usmeritev, praks in obveznosti, ki so nastale v procesu razvoja Evropske unije, sestavljen pa je iz **primarne in sekundarne zakonodaje**.

EVROPSKO PRAVO

Države, ki tvorijo EU so se odrekle delu svoje suverenosti v korist EU, kar vpliva na hierarhično mesto virov evropskega prava. Zanj so značilna tri pomembna načela:

- 1) načelo **avtonomnosti**: pravo evropskih skupnosti tvori nov pravni red v okviru mednarodnega prava, v korist katerega so se države-članice odrekle delu svoje suverenosti: države-članice se mu podrejajo
- 2) načelo **primarnosti**: v primeru neskladnosti med evropskim pravom in pravom posamezne države članice ima prednost evropsko pravo
- 3) načelo **neposrednega uporabljanja**: evropski pravni viri se uporabljajo v državah-članicah neposredno

Viri evropskega prava

- 1) izvorni: ustanovitvene pogodbe in njihove dopolnitve, dodatni dogovori, protokoli, pristopne pogodbe novih članic;
- 2) izvedeni: uredbe, direktive, odločbe, priporočila, stališča ...
- 3) splošna načela prava, ki jih je v svoji praksi izoblikovalo Sodišče Evropskih skupnosti;
- 4) načela, ki se nanašajo na varstvo človekovih pravic.

Trije stebri evropskega templja

- prvi stebel sestavljajo določbe ustanovitvenih pogodb vseh treh evropskih skupnosti;
- drugi stebel predstavlja skupno zunanjo in varnostno politiko;
- tretji stebel pomeni sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev.

Institucionalna zgradba EU

- 1) **Svet ministrov** (tudi Svet EU) je najpomembnejši organ EU; sestavljajo ga predstavniki vlad držav članic. Skupaj s parlamentom sprejema pravne akte EU ter njen proračun, sklepa mednarodne pogodbe, usklajuje ekonomsko politiko držav-članic, sprejema odločitve v zvezi s skupno zunanjo in varnostno politiko, usklajuje ravnanja držav-članic in sprejema ukrepe na področju sodelovanja med policijo in pravosodnimi organi v kazenskih zadevah.
- 2) **Evropska komisija** je izvršilni organ EU. Sestavljajo jo neodvisne osebe (komisarji) in sicer po en član iz vsake države-članice. Komisija skrbi za izvrševanje pogodb in drugih pravnih aktov EU.
- 3) **Evropski parlament** je najširše telo. Njegove poslance volijo v vseh državah-članicah na neposrednih in splošnih volitvah. Svoje zakonodajne pristojnosti izvršuje skupaj s Svetom. Pomembne pristojnosti ima tudi glede nadzora nad delovanjem Komisije ter pri sprejemanju proračuna.

4) **Sodišče evropskih skupnosti** je postavljeno v sam vrh sodnih organov EU. Zagotavlja spoštovanje evropskega prava pri njegovi razlagi in uporabljanju. Nadzor nad zakonitostjo porabe proračunskih sredstev opravlja Računsko sodišče.

PRIMARNI PRAVNI VIRI:

so ustanovitvene pogodbe, ki so ustvarile skupnost in predstavljajo vsaka svoj pravni temelj za ustanovitev in delovanje posameznih skupnosti. Med primarne vire sodijo tudi dopolnitve pogodb, pristopne pogodbe, ki so jih sklenile države članice in vse pogodbe med Skupnostjo in tretjimi državami.

Politično in gospodarsko združevanje evropskih držav je utemeljeno s štirimi pogodbami:

1. Pogodbi o ustanovitvi Evropske skupnost za premog in jeklo (ESPJ) ali Pariški pogodbi,

- Podpis 18.04.1951, veljava 23.07.1952, konec 23.07.2002! (torej ne velja več!).
- Pogodba o ustanovitvi ESPJ (Evropske skupnosti za premog in jeklo).
- Sklenile so jo Francija, Nemčija, Nizozemska, Belgija, Luksemburg in Italija.

2. Pogodbi o ustanovitvi Evropske skupnosti za jedrsko energijo (EURATOM) in

3. Pogodbi o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (EGS), ki sta skupaj znani pod imenom Rimska pogodba

Obe: podpis **25.03.1957**, veljava **01.01.1958**.

- pogodba o ustanovitvi EGS (PEGS P PES po letu 1992)
- pogodba o ustanovitvi EURATOM P ES za atomsko energijo

Ustanovne članice so bile Francija, Nemčija, Nizozemska, Belgija, Luksemburg in Italija.

Primarni cilji pogodb so bili:

- skupni trgi
- prost pretok (vendar selektivno, postopno)
- skupne politike (kmetijstvo, transport, konkurenca).

4. Pogodbi o ustanovitvi Evropske unije ali Maastrichtski pogodbi

Zaradi razvoja in širitve skupnosti z novimi državami članicami pa so bile te pogodbe deležne nekaterih vsebinskih sprememb in dopolnitev. Leta 1987 tako stopi v veljavo **Enotna evropska listina**, konec devetdesetih je podpisana **Amsterdamska pogodba**, širitev Evropske unije pa omogoči **Pogodba iz Nice**.

VI. MAASTRICHTSKA POGODBA - Pogodba o Evropski uniji (PEU)

Podpis **07.02.1992**, veljava **01.11.1993**

Ekonomskemu stebru (ES, osrednji steber) doda še 2:

II. steber = za sodelovanje pri skupni zunanji politiki;

III. steber = za sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev. Spremenjen leta 1997 z Amsterdamsko pogodbo. Policijsko in pravosodno sodelovanje na področju kazenskih zadev.

Med stebri so velike razlike. Samo za **I.** velja **nadnacionalnost** (supranacionalnost); **II. in III.** = **vladno presojanje** = politična integracija.

- koncept evropskega državljanstva
- prost promet produkcijskih faktorjev še ni izpeljan

Vstop v ekonomsko kvalitativno fazo = monetarna unija P konča se leta 2002.

MAASTRICHTSKA POGODBA – POGODBA O EVROPSKI UNIJI (PEU)

PEU je za razliko od EEA hotela doseči **nadnacionalno sodelovanje tudi na politični ravni**. Sprejeta je bila 1992 in je sestavljena iz dveh elementov. Prvi je osamosvojen in ločen od dotedanje pravne ureditve Skupnosti, drugi pa se nanaša na spremembo Rimske pogodbe. (Pred Maastrichtsko pogodbo se je izraz ES poljudno uporabljala za skupno označevanje EGS, ESPJ in Euratoma, potem pa je postala ES edina naslednica EGS).

Še vedno pa gre v primeru PEU za mešanje medvladnega in nadnacionalnega modela. Poleg tega pa se uvajajo nova poglavja negospodarskega značaja. Zaradi tega Maastricht štejemo za **programski, politični akt**, ki določa bolj malo pravno določenih zavez.

Po Maastrichtu obstajajo 4 pogodbe:

- 1) **Pogodba o EU (PEU)**
- 2) **Pogodba o Evropski skupnosti (PES)**
- 3) **Pogodba o Evropski skupnosti za premog in jeklo (PESPJ)**
- 4) **Pogodba o Evropski skupnosti za jedrsko energijo (Peuratom)**

PEU izhaja iz izhodišča, da je **EU širša od ES**. PEU je postavila dodatna dva stebra, ki sta ločena od osrednjega prvega stebra. S PEU so se dotedanje tri skupnosti integrirale v EU z izgraditvijo "**Evropskega templja**", ki počiva na treh stebrih:

- 1) **PRVI STEBER:** vanj vstopajo vse tri skupnosti ter tudi gospodarska in monetarna unija. Pomeni dotedanje Evropsko pravo v ožjem pomenu.
- 2) **DRUGI STEBER:** predstavlja skupno zunanjo in varnostno politiko
- 3) **TRETJI STEBER:** predstavlja sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev

Razlike med I. stebrom, ki se nanaša na ES in med II. in III. stebrom, ki se nanašata na EU, oz. razlike med Skupnostjo in Unijo:

- 1) pravno subjektiviteto ima do Amsterdamske pogodbe le ES in ne EU. EU ni mogla sprejemati pravnih norm v svojem imenu, ni mogla sklepati pogodb,... Vse to so za EU opravljale DČ.
- 2) odločitve v okviru II. in III. stebra so se sprejemale na medvladni ravni s soglasjem
- 3) pri skupni zunanji in varnostni politiki (II. steber) ima Komisija iniciativo poleg DČ, pri sodelovanju na področju pravosodnih in notranjih zadev (III. steber) pa imajo iniciativo le DČ.
- 4) parlament nima prave vloge soodločanja kar zadeva II. in III. steber. Poglavitno vlogo ima Svet.
- 5) sporov s področja II. in III. stebra ne rešuje Sodišče ES, ki zanje ni pristojno

Razlog, da sta se II. in III. steber popolnoma odlepila od I. stebra je v svojski naravi treh skupnosti. Le-te temeljijo na načelu **supranacionalnosti** in **neposrednega učinka**. Druga dva stebra pa nista organizirana supranacionalno, saj se odločitve sprejemajo v obliki konsenza medvladno. Ker pa je EU le treba obravnavati kot celoto, lahko II. in III. steber štejemo za Evropsko pravo v širšem pomenu.

Maastricht je kompromis:

Odločijo se, da na področju II. in III. stebra ne bo skupnega odločanja kot pri I. stebri, ampak medvladno (veto, empty chair policy,...) odločanje.

EU nima pravne subjektivitete. Dobi jo šele leta 1997 z Amsterdamsko pogodbo. Do tedaj jo ima le ES. EU takrat torej ne more sklepati pogodb.

Komisija, ki ima popoln monopol nad predlaganjem zakonodaje v ES, ima v II. in III. stebri le iniciativo poleg držav članic.

- * Euratom (čl. I PEU)
- * ES (prej EGS); čl. G PEU
- * ESPJ (čl. H PEU)
- * Notranji trg
- * Enotni trg
- * Skupni trg
- * Evropske institucije
- * Politike Skupnosti
- * **EVRO**

I. STEBER

Evropska skupnost

II. STEBER

Skupna zunanja in varnostna politika

(člen J PEU)

III. STEBER

Pravosodje in notranje zadeve

(člen K PEU)

Evropska Unija

(členi A-F PEU)

OSTALI AKTI

- **protokoli** imajo enak položaj kot sama pogodba po 311. členu PES!
- **sklepi Sveta ES**, ki jih morajo države članice ratificirati (294. člen PES)

Pariška pogodba in Rimski pogodbi = ustanovitvene pogodbe = ustava skupnosti!

Prej ni bil nikjer predviden izstop. Sedaj bo predviden v evropski konvenciji in ustavi; pogoji za članstvo 49. člen PES.

RAZMERJE MED MEDNARODNIMI POGODBAMI IN NOTRANJIM PRAVOM

- 1) EU ima svoj pravni red, ki ni odvisen od naravnih pravnih redov; je primaren.
- 2) Z veljavo pogodbe postane to pravni red članic.
- 3) Je sui generis ≠ mednarodno pravo; gre za popolnoma nov pravni red (1991). Ni konfederalen ali federalen. Posebnost je, da so subjekti države in državljani!
- 4) MJP = enakopravnost; EU = hierarhija!
- 5) 87. člen PES - določba transkribirana v sporazumu o pridružitvi; s tem da se Slovenija šteje pod 3.a!
- 6) Pridružena članica ima 87. člen, a ima avtomatično izjemo standarda!

- 7) 17. člen: državljanstvo EU - nikjer ne piše, kakšne so pravice državljanov EU. Volilna pravica ni omenjena.

SEKUNDARNI PRAVNI VIRI:

So pravni akti, določeni v 189. členu Pogodbe o Evropski skupnosti.

Osrednja določba, ki zadeva sekundarne vire Evropske Skupnosti je **249. člen PES**.

Sekundarne pravne vire **sprejemajo institucije Skupnosti**. To je tudi ena izmed razlik med primarnimi in sekundarnimi pravnimi viri, saj pri prvih DČ sodelujejo precej bolj intenzivno (ratifikacija v nacionalnem parlamentu), pri drugih pa **sodelujejo le prek svojih predstavnikov** v institucijah Skupnosti.

Sekundarni pravni viri so zelo pomembni predvsem zaradi tega, ker se z njihovo pomočjo razvija pravni sistem EU.

Vsaka ustanovitvena pogodba predpostavlja svoje akte sekundarne zakonodaje. Pri tem se akti sekundarne zakonodaje pri ES in Euratomu pokrivajo, v ESPJ pa imajo enaki pojmi lahko drugačen pomen.

Tvorijo jih:

- 1) **uredbe**, zavezujoče v vseh svojih elementih, katere je mogoče neposredno prenesti v zakonodajo vsake države članice,
- 2) **direktive**, ki načeloma niso neposredno uporabne, temveč obvezujejo le države članice, da uredijo neko pravno področje skladno s cilji direktive in
- 3) **odločbe**, zavezujoče le za tistega, na katerega so naslovljene. Poleg teh pravnih aktov, katerih učinki so zavezujoči za države članice, ustanove skupnosti in v številnih primerih tudi za državljane držav članic, lahko svet EU in evropska komisija sprejmeta
- 4) **priporočila**, ki predlagajo določeno smer obnašanja, in **mnenja**, ki ocenjujejo trenutni položaj ali določena dejstva v Uniji ali v državah članicah. Nista pravno zavezujoča.

UREDBA* (EGS, EURATOM)

Po ESPJ se imena aktov (uredba,...) uporabljajo na različne načine:

- 1) **splošno veljavna** (applicable): nedoločeno število položajev in naslovnikov; abstraktna P tožbe posameznikov zoper prave uredbe so nedopustne. De iure precedensa ni, de facto pa je!
- 2) **v celoti zavezujoča**: obvezna za institucije, organe, države in posameznike; ne sme se je uporabljati nepopolno, selektivno.
- 3) **neposredno uporabna v vseh Državah Članic** (ni ratifikacije!!!): v celoti zavezujoča od izdaje organa ES; se ne ratificira in čim manj prevaja! Pomeni tudi, da se lahko neposredno sklicuješ nanjo.
- 4) **Primer: VARIOLA V. AMMINISTRAZIONE DELLE FINANZE**
- 5) **neposredno učinkujoča**: posameznik lahko uveljavlja na domačem sodišču določen akt. Dopustni so nacionalni ukrepi, ki olajšujejo uporabo uredbe.
- 6) **objava v OJ** (Official journal): veljava kot navedeno v uredbi ALI 20 dan po objavi; L = legislation, C = neformalni akti. (254/1, 2. člen PES)
- 7) **sredstvo unifikacije**: organ izda uredbo, ki je takoj veljavna P v vseh državah članicah je za vse enako; določeno področje se unificira, poenoti.
- 8) sprejme jo:
 - Parlament s Svetom
 - Svet
 - Komisija

DIREKTIVA

1) **praviloma niso neposredno uporabne** P implementacija v sistem DČ (prelitje v domači pravni red) = ključna razlika med uredbo in direktivo! Ločiti je potrebno med implementacijo in transpozicijo! **Transpozicija** je prevedba v notranji pravni red, **implementacija** pa pomeni nadgradnjo transpozicije. Če se ne implementira, se lahko posameznik kljub temu sklicuje nanjo! (odgovornost DČ – **doktrina Frankovich**)

2) **zavezujoče le glede cilja** P metode in oblika so prepuščene državam članicam; omejitev:

- mora biti neka normativna dejavnost
- v določenem roku

3) **vertikalno neposredno učinkujoče** (tudi naključno horizontalno?) P če država ne implementira direktive:

- vertikalno = proti državi članici učinkuje neposredno;
- horizontalno = proti drugemu posamezniku ne učinkuje neposredno!

4) **ne zadevajo vedno vseh DČ** P večinoma da; ni pa nujno!

5) **objava v OJ** P ja / ne (glej 254. člen PES); veljava kot navedeno v direktivi ALI 20 dan po objavi, če datum ni naveden ALI z obvestilom. **Direktiv, ki niso veljavne za vse DČ ni potrebno objavljati.**

6) DČ so lahko tožene tudi, če so implementacijo opravile, vendar niso obvestile Komisije. Nacionalni zakoni se morajo sklicevati na to direktivo, DČ pa mora posredovati besedilo in spremembe nacionalnega zakona.

7) **sredstvo harmonizacije** P ker se pravni redi zelo razlikujejo na določenih področjih, je lažje to urediti z direktivo, ki zavezuje le glede cilja, način pa je prepuščen članici.

8) sprejme jo:

- Parlament s Svetom – 251. člen
- Svet – praviloma
- Komisija – izjemoma

9) po novi ustavi se ji bo reklo **Evropski okvirni zakon**

ODLOČBA

1) **nominatni, sekundarni akt**

2) dve vrsti odločb (po novem se bo obema reklo sklep):

- **individualni pravni akt** - vsebina odločbe zadeva samo to osebo in jo zavezuje
- **sui generis odločbe**

3) **v celoti zavezuje naslovnika** (hard law). Naslovník je lahko posameznik ali država članica P čeprav se nanaša na konkretnega naslovnika, se lahko drugi posameznik ali država sklicuje nanjo v razmerju do druge države!

Primer: GRAD; BULKOIL

4) je **izvršilni naslov**

5) **neposredno uporabna**

6) sestavljena podobno kot uredbe in direktive (pravna podlaga + obrazložitev)

7) **objava v OJ P** ja / ne (glej 254. člen PES) - nekatere je potrebno objaviti, druge pa ne

8) **veljava:**

a) kot navedeno v direktivi

b) 20 dan po objavi veljava (254/1 PES)

c) z uradnim obvestilom naslovnika (254/3 PES) – če objava ni potrebna

9) sprejme jo:

- Parlament s Svetom
- Svet – 202. člen daje možnost Svetu, da pooblasti Komisijo, da dela to namesto njega
- Komisija – praviloma (202. člen PES)

PRIPOROČILO IN MNENJE

1) *priporočilo* = predlog smeri ravnanja; *mnenje* = ocena položaja, dejstev

2) **nominantna akta**

3) **ne zavezujeta** (soft-law), vseeno pa sta zelo pomembna.

4) **nimata neposrednega učinka** P državljan se ne more sklicevati nanju pred sodiščem. Nacionalno sodišče pa mora pri svoji odločitvi upoštevati mnenja. Predhodno vprašanje o razlagi vsebine aktov je možno; ECJ lahko po 234. členu interpretira soft law, ni pa mogoče napasti soft law po 230. členu PES (ničnostna tožba). Nacionalno sodišče lahko torej postavi ECJ vprašanje, kako naj interpretira neko priporočilo. (**Primer: GRIMALDI**)

5) sprejme ju:

- Parlament s Svetom
- Svet
- Komisija (211. člen PES)

Primer: GRIMALDI VS. FONDS DES MALADIES PROFESSIONNELLS

Grimaldi toži sklad za poklicne bolezni in se pri tem **sklicuje na neko priporočilo**, ki v 25 letih ni bilo realizirano in ki vsebuje **seznam poklicnih bolezni**, vendar pa DČ ne zavezuje. Belgija bolezni, ki naj bi jo utrpel Grimaldi, ne šteje za poklicno bolezen, priporočilo pa. ECJ od nacionalnega sodnika dobi vprašanje, kako naj razlaga to priporočilo in kako člen, da priporočilo ni zavezujoče.

Ni pomembna oblika, ampak vsebina vira. Kljub temu, da soft law ne učinkuje neposredno, so **nacionalna sodišča dolžna upoštevati** taka priporočila pri svojem odločanju – še posebej:

- Ko pomembna za interpretacijo nacionalnega pravila ali
- Kadar priporočila dopolnjujejo zavezujoča pravila skupnosti.

Pravni sistem EU se razvija zelo hitro, predvsem s pomočjo sekundarnih dokumentov, ki jih sprejemajo institucije Skupnosti. Vsako leto sprejmejo in dopolnijo več sto aktov, katerih področje delovanja je različno v vsakem posameznem primeru. Pomembna razlika med primarno in sekundarno zakonodajo je, da pri oblikovanju

primarne zakonodaje države članice sodelujejo v precej večji meri in bolj suvereno kot pri sprejemanju sekundarne zakonodaje, kjer države članice sodelujejo le prek svojih predstavnikov v institucijah Skupnosti. Pravo Skupnosti je enotno in v celoti veljavno v vsej Skupnosti, posamično pravo ene države ga ne more izničiti. Iz Pogodb izhajajo, da ima to pravo prednost pred pravom držav članic.